Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 67 (10964) 1979 чылдың март 21, среда 1925 чылда үндезилеттинген Өртээ 2 көп.

Чүък сөөртүлгезин үзүктелдирбес

МУРНУНДА — ҮШКҮ АТБ

1978 чылдың октябрь айда СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар республикаже Саян ындындан хокукта-ла 2700 тонна чүъкту сөөртүр даалганы күүседир дээш республиканың ниити ажыглаалдың болгаш түс-түс министерстволарының, ведомстволарының, ажыл-агыйларның автомобиль бүдүрүлгелериниң коллективтери кызымаккай ажылдап турар. Чүък сөөртүр талазы-биле республикада социалистиг чарыш калбарган. Ооң түңнелдерин республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында тургускан тускай штаб неделя, ай санында чугаалажып көрүп, чедер-четпестерин илередип турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир дээш министерстволарның болгаш ведомстволарның автотранспорт организациялары 1979 чылдың февраль айында демир-орук станцияларындан 59,5 муң тонна чүъкту республикаже кийир сөөрткен. Ол болза январь айнындан 12 муң тонна хойдур. Кызылдың бирги болгаш үшкү автотранспорт бүдүрүлгелериниң, «Трансельхозтехниканың» Чадаанада автотранспорт бүдүрүлгезиниң, Хандырылга болгаш саарылга эргелелиниң, Автоорук тудуувуң болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери февраль айда чедиишкиниг ажылдаан.

Демир-оруктуң Минусинск, Абакан болгаш Абаза станцияларындан чүък сөөртүрүнге Алтай болгаш Красноярск крайларның автобүдүрүлгелери база киржип турары билдингир. Олар эрткен айда боттарынга онаашкан даалганы база ажыр күүсеткенин СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында айыткан.

«Сельхозтехниканың» күрүкомитединиң (С. М. Мешкорудников), «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының (А. А. Крапивин), «Тыва көдээ тудуг» трестиниң (Г. М. Шубник), Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң (В. М. Еремеев) болгаш Автотранспорт эргелелиниң (В. А. Парунин) чамдык автотранспорт бүдүрүлгелериниң коллективтери чүък сөөртүрүнүң ай планын күүседип шыдаваан. Ооң түңнелинде демир-орук станцияларындан эрткен айда чүък сөөртүрүнүң даалгазы күүсеттинмээн. Февраль айда ниитизи-биле планга 4,2 муң тонна чүък чедир сөөртүнмээн.

Республиканың транспортчуларының Саян ындындан чүък сөөртүр талазы-биле социалистиг чарыжының февраль айда түңнелдерин ёзугаар Тыва транспорт эргелелиниң **Кызылда үш дугаар автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективинге** (начальник А. С. Шарыпов, парторганизация секретары А. Г. Можарова, профком даргазы А. М. Казанцев, комсомол комитединиң секретары А. Е. Икушин) чүък сөөртүрүнүң ай планын 100,6 хуу күүсеткени дээш бирги черни тывыскан. Бо коллективке СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыспышаан, 150 рубль түңнүг акша-биле шаңнаан.

«Трансельхозтехниканың» Чадаанада автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективинге (начальник В. Н. Селин, парторганизация секретары А. Н. Цыбульский, профком даргазы Л. И. Карова, комсомол организациязының секретары Н. М. Бабакова) ийиги черни тывыскан. Ол коллективти шилчиир вымпел-биле болгаш 100 рубль түңнүг акша-биле шаңнаан.

Күш-ажылчы алдарның тугу

«Шын» солуннуң «Күш-ажылчы алдар тугун» бөгүн «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тей салбырының хойжузу **Ооржак Чөнүкпенович Мандак-Хааның** чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрген.

О. Ч. Мандак-Хаа төрүүр 438 хоюндан ынча хураганны менди доруктуруп турар. Ол болза 100 хойга онааштыр 100 хураган.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Ниитиниң малының баш санын өстүрүп, хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келген малчыннарның бирээзи Тумат Чамзыевич Осур-оол Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта чурттап турар. Ол малчыннаан үезинде 7500 баш хураганны өстүрүп, күрүнеге 18 тонна дүктү дужааган. Чедиишкиннер анаа-ла чедип келбээн. Тумат Чамзыевич ниитиниң малын өстүрер, ону онча-менди кадагалзар дээш могаг-шылаг чокка кадыг-бергелерни эртип келгенинин түңнели болган. Чүгле чаңгыс бодунуң чедиишкиннерин бодавайн, аныяк малчыннарга бодунуң арга-дуржулгазын кончуг кичээнгейлиг-биле дамчыдып берип, дагдыныкчы хүлээлгезин күүседип келген.

Ниитиниң малын чыл бүрүде чедиишкиниг өстүрүп келгени дээш, Совет чазак Тумат Чамзыевич Осур-оолду Октябрь Революциязы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер-биле шаңнаан. Ооң-биле кады Т. Осур-оолга Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты база тывыскан.

Амгы үеде Тумат Осур-оол ирттер малдап турар. 1978 чылда бир ирттен 2,5 кг дүктү кыргып, баш бүрүзүнүң дириг деңзизин 45 кг чедирер дээш социалистиг хүлээлге алгаш, оозун 47 кг кылдыр чедиишкиниг күүсеткен.

Малчын бо кышка база эки белеткелдиг ужурашкан. Ынчангаш ооң азыраан малы эки кыштап турар.

С. ДОНГАК.

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчылары Нурсат Өлчей биле Дугар Эникыс олар сүт саалдазының талазы-биле үш чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер. Олар ам онгу беш чылдың дөрткү чылының социалистиг чарыжының мурнуку олуруунда чоруп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) Нурсат Өлчей биле Дугар Эник-кыс.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ БЕДИК ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитединиң даргазы А. Я. Пельшеге болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге март 19-та Кремльге барып тывыскан.

Шаңналдарны тыпсып турарының үезинде залга эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков, М. С. Горбачев, ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе олар турган.

* * *

Шаңналдар тыпсып тура, эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим Алексей Николаевич!
Эргим Арвид Янович!

Силерге, ТК-ның Политбюрозунуң талазы-биле бистиң шагдан бээрги өңнүктеривиске болгаш эштеривиске, Төрээн чурттуң бедик шаңналдарын тыпсыры меңээ чаагай сеткил ханыышкынын болдуруп турар-дыр.

Арвид Янович Пельшеге «Кадыыр болгаш Маска» ийиги Алдын медальды база Ленин ордении тыпсыр ужурлуг мен.

Арвид Янович — большевиктиг гвардияның кайгамчыктыг төлээлекчилериниң бирээзи-дир. Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга ол шуут кирипшкен болгаш коммунистерниң хүрээлеңинге алдан ажыг чыл бактаап келди. Партия кайнаар-даа чорударга, Арвид Янович бодунуң күштерин коммунизмниң улуг идеалдарынга бараан болурунга кая-даа кезээде долузу-биле берип келген.

СЭКП ТК-ның чанында Партийжи контроль комитедин баштавышаан, Арвид Янович партийжи моральдыг норма-чижектерин сагыыр болгаш партияның хүрээлеңиниң арыын хандырар талазы-биле бистиң доктаамал ажылывыска улуг үлүг-хуузун кирип турар.

Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры Алексей Николаевич Косыгин Октябрь Революциязы ордени-биле шаңнаткан. 1919 чылда он беш харлыг бичии оол тура Алексей Николаевич Кызыл Армияның хүрээлеңинге эки тура-биле кирген. Ооң амыдыралчы оруун, делегейде баштайгы социалистиг ниитилелди тургузар дээш идепкейлиг демиселчиниң оруун ол тодараткан. Дайын мурнундагы чылдарда-ла ол чазак кежигүнү апарган. А дайын кыптыгып үнүп келирге, Алексей Николаевич тыл бистиң тиилелгелеривистиң дарганнакчызы болзун дээш хөй чүүлдерни кылган.

Чурттуң ажыл-агыйын эргелеп башкарарының дозу — Министрлер Чөвүлелин Алексей Николаевич 1964 чылдан бээр баштап орар. Бистиң экономикавыстың өзүлдези, ажылчы чоннарның чаагай байдалының көдүрлүүшкүнү чазактың демниг, чогаадыкчы ажылындан аажок хамааржыр болгай. Ол бүгү ажылдарны организастаарынга Минчөв Даргазының ролю аажок улуг.

Төрээн чурттуң дээди шаңналдары-биле холбаштыр Силерге, Алексей Николаевич, Силерге, Арвид Янович, бүгү чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен. Силерге эки кадыкшылды болгаш харыысалгалыг ажыл-чорудулгаларыңарга улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуруңарны күзээр-дир мен.

* * *

Эш А. Я. Пельше харыы сөс чугаалаан.

А. Я. ПЕЛЬШЕНИҢ чугаазы

Эргим Леонид Ильич!
Эргим эштер!

Мындыг бедик шаңнал дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни бүгү сагыш-сеткилимден илередирин меңээ чөпшээреп көрүңер.

Партияның Төп Комитединиң чедирген байыры, мээң адымга Силерниң чугаалаан чылыг сөстериңер, эргим Леонид Ильич, мээң сагыш-сеткилимни аажок сүрээдетти, ону билип ап болур боор деп бодаар мен. Бүгү кижилер өөрүп, сүрээдээр сеткилдиг болгай.

Партийжи хүлээлгени күүседип чорууруңун дугайында, күш-ажылымның дугайында, ылаңгыя бедик шаңнал ындыг хевирге ону хүлээп көргениниң дугайында чугаа болу бээрге, кижиниң бодалынга кижиниң бодунуң чүнү кылганы болгаш чүнү кылып турары эвес, харын хамыктың мурнунда бистиң алдарлыг Коммунистиг партиявыстың төөгүдүг ажыл-херектери кирип келир-дир. Меңээ көргүскен бедик алдарны ынчангаш өндүр улуг ленинчи партияга хамаарыштырып тур мен. Бистерни, коммунистерни, бүгү ажылчы чоннарны ол партия коммунизмге бердинишкининиң, ажылчын аңгының херээ дээш демиселге турумтуг болгаш коргуш чок болурунуң ёзузунга кижизидип турар.

Чалыы назык үезинден бээр салым-чолум мени маадырлыг ажылчын аңгы-биле, ооң авангарды — Коммунистиг партия-биле холбаштырганын аскым кежик кылдыр бодап чоруур мен деп А. Я. Пельше ургулчулээн. Партияның харыысалгалыг даалгаларын күүседир, ооң чаагай чоруу дээш демисежир болгаш ажылдаар деп дааспышаан, партия меңээ бүзүрелди көргүзүп турар.

Мээң амыдыралымны чүнүң-биле-даа деңнеттинмес эң ханы утка-биле, марксизм-ленинизмниң улам-на тиилеп турар идеяларының өндүр улуг шынын, совет патриотизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң, бистиң чуртувустуң улустарының найыралының болгаш акы-дуңма ёзузунуң чогаадыкчы улуг күжүн билип алыр чорук-биле долдурган ындыг революстуг университетке кирип алырда меңээ партия дузалаан. Ол идеалдар дээш демисежиринден, оларның тиилээриниң нүүрүнде могаг билбейн ажылдаарындан артык улуг аас-кежик кайын турар.

Төп Комитеттиң, бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң хүлээп көрдүнген удуртукчузу, шынчы ленинчи, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы Силерниң баштааныңар ТК-ның Политбюрозунуң составынга туруп келген чылдарым меңээ бедик партийжи стилиниң ёзулуг академиязы болган, эргим Леонид Ильич.

Коммунизм дээш демиселден, массаларның боттуг чогаадылгазындан сорук кирипшкинниң болгаш энергияның, улам эки ажылдаар, бистерге көргүскен бедик бүзүрелди алдарлыы-биле шынзыдып бадыткаар деп чүткүлдүң сыныш дивес үндезинин бистер шуптувус көрүп турар бис.

Меңээ тывыскан шаңналдан партияның болгаш күрүнениң сагылта-чурумун быжыглаарының, негелделиг болур чорукту, харыысалганы болгаш организастыг чорукту бедидериниң эрге-ажыктарынга партийжи контрольдуң албан херээнде ажылдап турар бүгү кижилерниң улуг-хуузун үнелеп көргени илергейлеттинип турар кылдыр бодаксаар мен деп, А. Я. Пельше чугаалаан.

Чедиишкиннеривиске оожургавайн, боттарывыстың ажыл-чорудулгавыстың түңнелдерин болур-чогууру-биле үнелеп көрбүшаан, бистер шуптувус, партийжи ажылдакчылар болгаш активчилер, партийжи контроль улам-на сайзыраңгай хевирлерни чедип алзын, улам-на дээштиг болзун, ол СЭКП-ниң XXV съездизиниң, партияның ТК-зының ооң соонда болган Пленумнарының көдүрген сорулгаларынга, Леонид Ильич Брежневтиң ажылдарында болгаш чугааларында кирген чүүлдерге болгаш түңнелдерге улам долу харыылаан турзун дээш ажылдаар апаар бис дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш, менче кичээнгей салып турарыңар дээш, чаагай күзээшкиннериңер дээш база катап улуу-биле, чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим, эргим эштер.

* * *

Ооң соонда эш А. Н. Косыгин чүве чугаалаан.

А. Н. КОСЫГИННИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Мээң 75 харлааныымче улуг кичээнгейни салганы дээш, меңээ чедирген байырның чылыг сөстери дээш, Октябрь Революциязы орден-биле шаңнааны дээш бистиң Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим.

Мээң ажылым болгаш юбилейим дугайында чугаалаан бүгү-ле чүүлдери дээш, найыралчы болгаш мерген угаанныг сөстери дээш эргим Леонид Ильич Брежневке ханы өөрүп четтирдим.

Бистиң партиявыстың болгаш ооң Төп Комитединиң бүзүрелин, совет улустуң бүзүрелин бедик үнелээр болгаш партияның ленинчи утканыышкынын амыдыралга боттандырар, ооң XXV съездизиниң салган сорулгаларын боттандырар, бистиң социалистиг күрүневистиң политиктиг болгаш экономиктиг күчүзүн быжыглаар дээш күш чедер бүгү-ле чүүлдерни кылырымны хүлээнип тур мен.

Улуу-биле четтирдим.

* * *

Шаңналдар тыпсырының үезинде турган партия болгаш күрүне удуртукчулары шаңнаткаңнарга чүректиң ханызындан байыр чедирип, оларга чаагай кадыкшылды, совет улустуң болгаш социалистиг Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгаларлыг болурун оларга күзээн.

(СЭТА).

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

ЧАА-ЧАА СОРУЛГАЛАРЖЕ

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның июль болгаш ноябрь (1978 ч.) Пленумнарының салган сорулгаларын амыдыралга чедиишкиниг боттандырып, ниитиниң малын кыштап хүр ажырар, чаш төлүн бүрүн камгалап, доруктурар дээш бүгү күжүн, арга-мергежилин олче угландырган кижилерниң эрес-шудургу күш-ажылының дугайында чагаалар редакцияга хөңүн-биле кээп турар. Оларның чамдыктарының допчулалын ооң адаанда парладывыс.

Чөөн-Хемчик районда Карл Маркс аттыг совхозтан К. Ондар ол ажыл-агыйның Хараганныг-Ховуда база Комбужакта кыштап турар малчыннарының коданнарында хой оолдаашкынының үргүлчүлеп турарын бисче чорутан чагаазынга бижээн. Ийи дугаар хойжу бригаданың төвү — Сарыг-Сигенде кыштаан дуржулгалыг малчын коммунист Сүгдерек Оожукпанович Ондарның коданында 340 баш хой колдуунда дөгере оолдапкан. Төрүттүнген хураганнар шупту онча-менди, кадык-шыырак доругуп турар. Малчынның өөнүң ээзи Шивитпаа Ондар 103, комсомолчу сакманчы Мария Ондар 102 хураганны доруктуруп, кызымаккай ажылдап турар. Баштай төрүттүнген хой-хөй хураганнар сакманчыларның холундан үнүп, доругуп чоруй баргылаан.

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырының малчыннары мал кыштаглаашкынын хүр чаагай эрттирер дээш бүгү-ле хемчеглерни ап чорудуп турар. Кыштаглаашкынның байдалы бо чылын эрткен чылдаазындан эки. Амгы үеде коданнарда мал чеми, дус четчири-биле бар, концентраттыг чемнерни база үргүлчү сөөртүп чедирип турар. Суг сөөртүр машиналарның чолаачылары Хуна Күжүгет, Кан-оол Салчак хүлээнген ажылынга ээ-харыысалгалыын көргүзүп, малчыннарже сугну үзүктелдирбейн чедирип турарлар» деп, Бай-Тайга районда **Седип-оол Иргит** бижип турар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң комсомолчу аныяктарының Оргу-Шөлде хойжу бригадазының коданнарында хой оолдаашкынының уламчылап турарын база аныяк малчыннарның, сакманчыларның малдың чаш төлүн чидириг чок алыр дээш кызымаккай туржуп турарын совхозта комсомол комитединиң секретары **К. Монгуш** биске дыңнаткан. Комсомолчу сакманчылардан, ылаңгыя Зоя Оттуктуң, Галина биле Любовь Моңгуштарның, Дарыя Ондарның болгаш оларның өске-даа эштериниң эрес-шудургу ажылдап турарын ол мактап бижээн.

Ооң-биле чергелештир район төвүнүң тудугжулары оргу-шөлчүлерге дуза чедирер дээш дужамык катканын автор хомудап бижээн: «Эрткен чылдарда бригада төвүнге чунар-бажың-даа, кызыл-булуң-даа турган чүве. Эрткен күзүн Чадаананың орук-тудуг участогунуң тудугжулары (организацияның удуртукчузу П. Дураев) оларны улам таарымчалыг кылдыр кылып бээрин аазап, эде кылгаш, доостпайн ара каапкан. Ооң түңнелинде бригаданың малчыннары мынчага чедир кызыл-булуң-даа, чунар-бажың-даа чок арткан. Эң чугула херек бо объектилерни дүрген эде кылып доозарын оргу-шөлчүлер четтикпейн манап турар».

Чадаананың тудугжуларының шак ындыг «дузазынга» бодаарга, малчыннарга ёзулуг ажыл-херекчи дузаны Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал суурунуң агитквартираларының чурттакчылары чедирип турарын ол черден **Ирина Бюрбю** чоргаарал-биле бижээн. «Суурнуң агитквартиралары боттарынга быжыглаан түс-түс малчын коданнарга шеф дузазын үргүлчү көргүзүп келген. Чоокта чаа элээн каш агитквартираларның чурттакчылары малчыннарның бажыңнарын чутайлап бээр ажылды организастаан. Аңаа Лидия Айыр-оол, Мария Боратмаа, Наталья Дамба оларның эргелекчилээн агитквартираларының кежигүннери оларга быжыглаан малчыннар — Д. Суваңның, Ш. Очурнуң болгаш Ч. Дарыйның бажыңнарын чутайлап бергеннер. Хойжулар шефчилерге өөрүп четтиргенин илереткен».

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Чаатыда малчын коданнарында мал бо чылын хүр кыштап турар. Бо хүннерде хойнуң хөй кезии оолдаан, чаш төлү шупту онча-менди.

Чыланныг деп черде кыштап орар аныяк малчын Докпак Ажының кадарган 350 хоюнуң оолдаашкыны база адакталган, хураганнары менди доругуп турар. Хөй чылдарда малчыннап ажылдап чораан хоочуннар Х. Ажы болгаш Э.-К. Сандан олар боттарының байлак арга-дуржулгазын аныяк сакманчылар А. Содунам биле М. Хүрешоолга күзелдиг-биле дамчыдып берип турарлар. Ол дугайын Улуг-Хем районнуң Чодураа суурдан бижикчи **Т. Салчак-оол** редакцияже чорудкан чагаазынга бижээн.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Татьяна Доржукайның кызымаккай күш-ажылының дугайын, «ол эрткен чылын 100 хойга онааштыр 98 хураганны менди ап, хой бүрүзүндең 3,3 кг дүктү кыргаан, бо чылын ол 100 хойдан 100 баш хураганны камгалап алыр болгаш 15 тонна сигенни кезип белеткеп алырын хүлээнген» деп, Улуг-Хемден **Н. Таңды-оол**, база-ла ол районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мурнакчы хойжузу Мекпер-оол Доңгактың ажыл-ишчи чедиишкиннериниң дугайын **Х. Ондар** бижээн. Ол ышкаш Бий-Хем районнуң «Хадын» болгаш «Өөк» совхозтарының малчыннары кадарган малын кыштап хүр-менди ажырып турарының дугайын ол черлерден **М. Дакан-Норбу**, **М. Маажык**, Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозунда хоочун малчын болгаш Маадыр-ие Дыртывай Кууларның база ол-ла ажыл-агыйда Улаатайның хойжу бригадазының мурнакчы хойжузу Аржай-оол Моңгуштуң, «Кызыл тук» совхозтуң Хорумнуг-Ой хойжу бригадазының, Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Ишкин салбырының малчыннарының ажыл-ижиниң, амыдырал-чуртталгазының дугайын көдээ бижикчилер **Д. Агбаан**, **К. Кара-Моңгуш**, **К. Кара-Сал**, **А. Моңгуш** олар редакцияже дыңнадып бижээн.

Х.-К. МОНГУШ.

Бо хүннерде чер-черлерде хой оолдаашкыны адакталып турар. Ооң-биле чергелештир малчыннарның мурнунда чаа-чаа кыштаглаашкынны чедиишкиниг доозары, хой кыргылдазынга белеткел, малдың чайгы семиртилгези, мал чеминиң белеткели дээш өске-даа харыысалгалыг сорулгалар салдынар апаар. Бо чугула ажылдарга малчыннарның амдыгааштан эгелеп канчаар белеткенип турарының дугайында чагааларны редакция бодунуң хөй санныг номчукчуларындан болгаш бижикчилеринден манап турар.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты М. К. Селявскийге тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва профессионал уран чүүлдүң хөгжүдеринге ачы-хавыязы дээш **Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы** хүндүлүг атты Ленконцерт чанында эстрада уран чүүлүнүң чогаадыкчы мастерскаязының директору **Михаил Константинович Селявскийге** тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1979 чылдың март 20.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи хүндүлүг атты В. Е. Комковка тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва хореография уран чүүлүн хөгжүдеринге ачы-хавыязы дээш **Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи** хүндүлүг атты Ленинградтың культураның дээди школазының башкызы **Виктор Ефимович Комковка** тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1979 чылдың март 20.

Ш. Е. Пицхелаури, И. Р. Штокбант оларны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Ырының болгаш танцының «Саян» дээр Күрүне ансамблиниң артистерин белеткээринге үре-түңнелдиг ажылдааны дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:**

Шалва Егорович **Пицхелаурини** — Ленконцерт чанында хореография салбырының уран чүүл удуртукчузу.

Исаак Романович **Штокбантты** — Ленконцерт чанында эстрада уран чүүлүнүң чогаадылга мастерскаязының уран чүүл удуртукчузу.

**Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Даргазы М. МЕНДУМЕ.**

**Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң
Секретары С. КРАСНЫЙ.**

Кызыл хоорай.
1979 чылдың март 20.

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Кызыл районнуң коммунистериниң, бүгү ажылчы чоннарының ажыл-чорудулгазы партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин, онгу беш чылдың планныг даалгаларын күүседиринче угланган. Ол улуг болгаш харысалгалыг сорулгаларны боттандырары улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганы күштелдирерин, ажылдың стилин болгаш арга-методун доктаамал сайзырангайжыдарын негеп турар.

Районнуң партия организациязы тургустунганындан бээр ам дөрт чыл чедип турар. Ол үениң дургузунда райкомнуң бюрозу, оон аппарады партийжи ажылдың стилин база арга-методун сайзырангайжыдарынче доктаамал кичээнгейни салып келген. Хөй талалыг партийжи ажылдың ийи кол угланыышкынче кичээнгейни күштелдирген бис. Олар дээрге, бирээде, күүселдениң хыналдазы, ийиде, кижилер-биле ажылды күштелдирери-дир.

Организакчы ажылдың чугула кезээ—күүселдениң хыналдазын СЭКП райкому, оон бюрозу партия эге организацияларын дамчыштыр чорудуп турар. Партияның эге болгаш цех организацияларының ажыл-чорудулгазын, дайынчы арга-шинээзин база коммунист бүрүзүнүң авангардчы ролюн, харысалгазын бедидерин эң чугула айтырыгларның бирээзи кылдыр көрүп, ол ажылды хүн бүрүнүң кичээнгейиниң төвүнге тургузуп турарывыс ужурудаа ол.

Партийжи үстүкү органнарның болгаш бодунуң хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин контрольдаар талазы-биле бистиң райкомнуң ажылының практиказының дугайында айтырыгны үш чыл бурунгаар СЭКП обкомунуң бюрозунга чугаалашкаш, тускай доктаалды хүлээп алганы ол чугула ажылды улам күштелдирериңге улуг идигни берген.

СЭКП райкомунуң аппарадынга, партия эге организацияларынга документ-биле ажылдаарының чурумун, шиитпирлер күүселдезиниң, чоннуң чагаа хомудалдарының сайгарылгазын контрольдаарының чаңгыс аай чурумун ажылдап кылгаш, райком бюрозунга бадылаан. Ол чорук аппараттың ажылдакчыларының ажылының шынарын, бүдүрүкчүлүүн база оларның харысалгазын дыка бедидер арганы берген.

Бистиң бо талазы-биле ажылывыска бир кол угланыышкын партийжи үстүкү органнарның доктаалдарын партия эге организациязынга, коммунист бүрүзүнге чогуур өйүнде чедирери болур. Доктаалдарны күүседир талазы-биле кылыр ажылдың хемчээлин, хуусаазын база күүселдезин хынаар, ону харыылаар кижилерни тодараткан тускай хемчеглерни ажылдап кылыры чаңчыл апарган. СЭКП обкомундан келген бүгү доктаалдарның күүселдезин тускай контрольга ап, аңаа хыналда карточкаларны, чыылда папкаларны килдистерде тургускан.

Айның 10-нуң хүнүнде килдис бүрүзү контрольда турар доктаалдарның күүселдезинге холбашкан тускай информацияны кылып турар. Райкомнуң пленумнарынга мурнуунда болган шүгүмчүлелдиг саналдарның сайгарылгазының база пленумнуң доктаалының күүселдезиниң дугайында тускай информацияны райкомнуң секретарьларының бирээзи кылып турар. Чижээ, эрткен отчёттуг үеде райкомнуң 14 пленумунга 13 информацияны кылган. Ол чорук удуртукчуларның даандырган ажылга харысалгазын бедидеринге база шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди улам калбартырынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Кол-кол айтырыглар талазы-биле райком бюрозунуң доктаалдарын, хемчеглерин чер-черде коммунистерниң хуралдарынга, активтер киришкен калбак бюроларга

Партийжи амыдырал: үе болгаш ажылдың стили

партия райкомунуң төлээлекчилериниң киржилгези-биле чугаалажып турар. Оон аңгыда шиитпирлер күүселдезиниң талазы-биле парткомнар, партия эге организациялар секретарьларының отчёттарын райком бюрозунга үргүлчү дыңнап келген.

Мурнунда чылдарда контрольдан ушта бижиир доктаалдарның хөй кезиин килдис эргелекчилериниң киржилгези-биле секретарьлар шиитпирлеп турган болза, эрткен чылдан эгелээш кол айтырыглар талазы-биле доктаалдарның күүселдезин чүгле райком бюрозунуң шиитпири-биле ушта бижиирин чурумчуткан.

Ынчалза-даа партийжи үстүкү органнарның болгаш бодунуң шиитпирлериниң күүселдезин организастаар, хынаар ажыл чамдык парткомнарда, партия эге организацияларында ам-даа үениң негелдезинге дүүшпейн турар. Ынчангаш бо чылдан эгелээш, райком аппарадының, оон бюрозунуң кичээнгейиин ол ажылды бүгү партия эге организацияларынга чурумчудуп тургузарынче угландырып, райкомнуң перспективтиг планынга киирген.

Районнуң партия организациязы тус-тус черлерге кижилер-биле ажылче кичээнгейни күштелдирген. СЭКП райкомунуң бюрозунуң шиитпири-биле бүгү-ле бүдүрүлге база ажыл-агый коллективтеринге, ылаңгыя сүт-бараан фермаларынга, хойжу бригадаларга, МТМ-нерге, автогаражтарга, тудуг участоктарынга ай санында доктаамал хүннү тургускан. Ол хүн коллектив кежигүннери эрткен айның ажылын түңнеп, келир айда кылыр ажылды дугуржуп ап турар. Ол болза график ёзугаар районнуң азы совхозтуң удуртур ажылдакчылары лекция, беседаларны кылып, чон-биле чугаалажырынга, культура ажылдакчылары оларга концерт, кино көргүзеринге таарымчалыг болуп турар. Ол ышкаш ынчаа амыдырал хандырылга ажылдакчыларын, автолавкаларны өлче чорудуп турар болгаш ажылчыннарның шалыңын азы авансызын ол черинге чедирип бээринге улам таарымчалыг.

Улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганың стилин база арга-методун экижидер талазы-биле райком бюрозунуң болгаш оон аппарадының чорудуп турар хемчеглери онгу беш чылдың даалгаларын күүседиринге чамдык эки салдарны чедирип турар. Районнуң ажыл-ишчилери беш чылдың үш чылдарының даалгаларындан ажыр 424 тонна эътти, 86 тонна сүттү күрүнеге саткан. Садып турар продукцияның шынары экижээн болгаш эрткен чылын ниитиниң малының баш саны элээн өскен. Районнуң тудуг организациялары үш чылдың тудуг-монтаж ажылының планын күүсеткен, садыг организациялары үш чылдарда планындан ажыр 1 миллион 700 муң рубльдиң бараанын саткан.

Чамдык чедип алдынган эки талалыг чүүлдер-биле чергелештир бистиң ажылывыста четпестерни база бергелерни бот-шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, оон чылдагааннарын анализтеп, ол четпестерни эдеринче угланган тодаргай хемчеглерни ажылдап кылып, оон күүселдезин организастаарынче бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының база комсомол, профэвилел организацияларының кичээнгейин угландырган.

Районнуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июль, ноябрь (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын болгаш сүмелерин база партияның XVII область конференциязының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш политиктиг база күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалында ажылдап турарлар.

Онгу беш чылдың дөрткү чылының пландарын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседири кыштаглаашкынны организастыг бедик деңнелге эртиреринден, бүгү малды хорамча чокка камгалап алырындан, амгы үеде малдың продукциязын бүдүрерин база садарын көвүдедиринден дорт хамаарылгалыг. Ынчангаш кыштаглаашкынны организастыг эртирери районда бүгү ажыл-ишчилерниң шалыпчы ажыл-херээ кылдыр чарлаттынган. Салдынган сорулгаларны боттандырарын чер-черде партбөлүктерниң, партияның цех, бригада эге организацияларының база парткомнарның удуртулгазы-биле чорудуп турар. Амгы үеде районнуң улус ажыл-агыйында ажылдап турар бүгү кижилерниң 13 хуузу коммунистер, он хойжунуң, беш саанчының, беш механизатор болгаш чолаачы бүрүзүнүң бирээзи коммунист. Ынчангаш СЭКП райкомунуң бюрозу партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин, коммунист бүрүзүнүң авангардчы ролюн улам бедидер дээш доктаамал кичээнгейни салып келген.

Районнуң мурнунда салдынган ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң чугула сорулгаларын амыдыралга чедиишкинниг-биле боттандырар дээш партия организациялары, оон коммунистери чон ортузунга организастыг база политиктиг ажылдың деңнелин моон соңгаар-даа чогуур деңнелге көдүрүп шыдаар.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары.

ШЫНАР ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

НОВОСИБИРСК ОБЛАСТЬ. Бердскиниң радиозаводунуң «Вега» деп демдектиг продукциязы бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда эки билдингир. Бо чылдың бирги кварталында бүдүрүлге чээрби миллион дугаарлыг радиоприемникти бүдүрүп үндүрер.

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның хемчээлин көвүдедири-биле кады коллектив оон ассортиментизин болгаш шынарын экижидерин оралдажып турар. Радиозаводтуң шиңгээдип алганы стереофоннуг күчүлүг системаларга күрүнениң Шынар демдээн тывыскан.

ЧУРУКТА: техниктиг контроль килдизиниң контролеру Антонина Тяпкова бүдүрүлгениң чаа продукциязы—«Вега-404» радиоприемникти хынап көрүп тур.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КАМНЫГ БОЛУУЛУҢАР

Электри энергиязы. Ол сөс кымга-даа билдингир, хоорайның-даа, көдээниң-даа чурттакчылары электри энергиязын хүн бүрү-ле ажыглап турар. Ынчангаш бистер ону анаа-ла бир чүве кылдыр бодаарывыс база чадавас, а херек кырында ол дээрге кончуг үнелиг чүүл, ону шын ажыглаарынга, камнаарынга өөрензе эки деп бодаар мен.

Электри энергиязының ачызында үлетпүр бүдүрүлгелерниң, ажыл-агыйларның дериг-херекселдери, станоктары, фермаларның саалда агрегаттары, кормоцехтери, шаңнарның тараа арыглаар, хораннаар машиналары ажылдап турар болгай. А бажыңга ажыглаар херекселдеривис: хеп чуур машина, соодукчу, доозун сордурукчузу, электроплитка дээн ышкаш эдилелдер база-ла электроэнергия-биле ажылдаар болгай.

Көдээ районнарывыста электри тогу четпээн черлер чок. Хойжу бригадалар төптеринде, кыштагларда, фермаларда электри чырыы хып турар. Аныяк Тыва республиканывысты Сибирьниң электри четкизи-биле каш чыл бурунгаар тудуштурган. Ильичиниң лампочкалары кайда-даа хып турар, амыдыралывыста быжыы-биле кирген.

А электри энергиязын канчаар ажыглап турарыл, ону камнап турар бис бе? Маңаа чижек кылдыр Бай-Тайганың район төвүнден, «Тээли» совхозтан чамдык чижектерни көргүзүп көрейн. Совхоз төвүнде, салбырларда, фермаларда, чурттакчы бажыңнарында-даа сайгылгааннар дүн-хүн чок чырып турар боор-дур. Магазиннерде, хой-ниити черлеринде база-ла ындыг, чырык хүндүс-ле сайгылгаан хып турар. Олче кым-даа кичээнгей салбас. Шаңнарда чагы баштарында сайгылгааннар база хып хүннээр. Ону өжүрер черни кылып каар болза, таңныылдар өжүрүп, кыпсып туруп болур-ла болгай.

Оон аңгыда чурттакчыларның аразындан чамдыктары электри энергиязын «оорлап» турар таварылгалар илерээн. Токтуң чарыгдалын санаар счётчиктерни кандыг-бир арга-биле ажылдавас кылып алгаш, эвээш төлевирни төлээрин бодап турар кижилер бар. Ындыг чоруктар-биле демисежири чугула. Ол дээрге энергияны камнаары эвес-тир, харын-даа күрүнеге каражаны болдурары-дыр.

Электри энергиязын ажыглаарында мындыг байдал чүгле «Тээли» совхозта эвес, өске ажыл-агыйларда база бар дизе, частырыг болбас. Энергияны камнаар дугайында солуннардан чүгле номчуп болур. А бистиң «Тээли» совхозта бо чугула айтырыг дугайында хурал-суглаага чугаалашпаан, лекция, беседа-даа болбаан. Бо айтырыгны чон ортузунга тайылбырлаары чугула деп бодаар мен.

С. ЧУДУК,
механизатор.

«Тээли» совхоз.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ-БИЛЕ

Тудуг ажылынга бригадаларның керээлиг ажылдаар аргазын нептередип, ажылдаар талазы-биле «Тыва көдээ тудуг» трест чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Тресте шупту 69 бригаданың 56-ы комплекстиг бригадалар кылдыр организастаттынган.

1978 чылда трестиң 25 бригадазы бот-орулга-чарылганың чаа депшилгелиг аргазы—бригаданың керээлиг ажылдаар аргазынче шилчээн. Ол бригадалар 1978 чылда 4487 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган, азы ниити тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң 30,7 хуузу болган. 1977 чылдың деңнели-биле ол көргүзүг 41,4 хуу өскен. Ол-ла бригадаларда чаңгыс ажылчынга онааштыр кылганы 13.841 рубль четкен азы керээлиг арга-биле ажылдап турар бригадаларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү тресте ортумак көргүзүгден 13,6 хуу бедик болуп турар-дыр.

Бригаданың керээлиг ажылдаар аргазын шиңгээдип алырын трестиң шупту КМК-лары чорудуп турар. Бо талазы-биле байдал № 463 болгаш 585 КМК-ларда өскелеринден дээре. № 463 КМК-да керээлиг ажылдаар бригадалар тудуг-монтаж ажылының ниити хемчээлиниң 44.5 хуузун, а № 585 КМК-да —43.7 хуузун кылып бүдүрген. «Главкрасноярск тудугнуң» доктааткан планы 41 хуу болгай.

Ынчалза-даа бригадаларны бот-орулга-чарылгалыг аргаже шилчидеринге механизмнерниң чедишпези, тудуг-материалдары-биле хандырылганың үзүктелиишкиннери, ажылчыннарның мергежилиниң чавызы шаптыктап турар. Оон уламындан бригадаларда күш-ажылды организастаары кошкаар болгаш бригадаларның ыңай-бээр шимчээшкининиң графиги үрелир ужурга таваржып турар. Ол ышкаш бригадаларны объектиден объектиже ыңай-бээр хөй удаа чорудар чоруктар ажылга шаптыктап, ажылчын күштү быдарадып турар. Ажылчын күштүң, материал-техниктиг болгаш оон-даа өске чарыгдалдарның учёду чамдык КМК-ларда чогуур деңнелге чедир тургустунмаан.

Онгу беш чылдың дөрткү чылында бот-орулга-чарылгалыг, комплекстиг 28 бригаданың 18-и Н. Злобинниң аргазы-биле ажылдап эгелээн. Январьда ол бригадаларның кылганы тудуг-монтаж ажылының ниити хемчээлиниң 24 хуузу бо арга-биле кылдынган, а планда көрдүнгени 37 хуу. Бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның кылган ажылын аңгы-аңгы КМК-лар аайы-биле көргүзер болза, № 463 КМК-да 4 бригада тудуг-монтаж ажылының 38,8 хуузун, № 585 КМК-да 2 бригада 21 хуузу, № 586 КМК-да 3 бригада 40.8 хуузу, № 741 КМК-да 4 бригада 46 хуузу кылып бүдүргүлээн. Бо дээрге тресте дээре көргүзүглер болур-дур. Кызыл районда март айдан эгелеп 4 бригаданы керээлиг ажылдаар аргаже шилчиткен.

Депшилгелиг чаа арганы бүдүрүлгеге шиңгээдип, ажылдаарын экижидер сорулга-биле «Тыва көдээ тудуг» тресте керээлиг ажылдаар аргаже шилчип турар бригадаларга практиктиг дуза көргүзериниң оперативтиг бөлүүн тургускан. Ук бөлүк материалдарның, кылдынган ажылдарның санаажылга өртээн планнаар, материалдарга, механизмге херекселди тодарадыр, планныг онаалдаларны бригадаларга хуваажтыр тургузар ажылдарны кылыр ужурлуг. Күш-ажылды организастаарын экижидер талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган.

Трестиң норматив-шинчилел станциязының болгаш күш-ажыл төлевириниң килдистеринге тус-тус КМК-ларны быжыглаан болгаш килдистерниң ажылдакчылары оларга практиктиг дузаны чедирип, бригадирлерге, специалистерге керээлиг ажылдаар арганың дугайында өөредип, кичээлдерни эрттирип турар. Көдүртүр кранныг тудуг ажылынга ажыглаарын экижидер дээш 1978 чылдың сентябрьдан эгелеп кран башкарар машинистерни тудугжу бригадаларның составында киириштирген. Ол чорук күш-ажылды организастаарын экижиткен болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 12 хуу бедидер арганы берген. Ол ышкаш 585, 586, 957 дугаарлыг КМК-ларның тудуп турары көдээ ажыл-агый объектилериниң тудугларынга тудуг материалдарын чедирер автомашиналар болгаш экскаваторлар чолаачыларының тускай бригадазын тургускан. Дой-довуракты болгаш тудуг материалдарын сөөртүрүн хандырары-биле экскаватор болгаш автомобиль чолаачыларының комплекстиг ийи бригадаларын организастаары планнаттынган.

«Тыва көдээ тудугнуң» коллективи онгу беш чылдың дөрткү чылын багай эвес көргүзүглер-биле эгелээн. Трест керээлиг арга-биле кылыр тудуг-монтаж ажылдарының планын 100.2 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге кылдынган тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 10 хуу көвүдээн. Көдээ тудугжулар дөрткү чылда тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдаларын күүседир дээш бүгү күштү мөөңнээр болгаш бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның ажылын идепкейжидип, бо талазы-биле чедип алдынган дуржулганы нептередип, быжыглаарынга бүзүреддиг.

А. ДАНЧАЙ-ООЛ,
«Тыва көдээ тудуг» тресте улуг инженер.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта сеткачыларның профессиязы улуг харысалгалыг. Оларның ажылындан даг-дүгүнүң шынары болгаш сорту хамааржыр. Сеткаларны аштап арыглаарын болгаш септээрин Петр Семенович Бывшийниң бригадазы чорудуп турар. Ук бригада фабриканың албан черлериниң аразында чарышка бирги черни ээлээн болгаш шилчиир вымпел-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: сеткачылар (солагай талазындан оң талазынче) М. М. Филамеева, А. П. Ермакова, Н. В. Головина олар бодунуң профессиязының талазы-биле эң дээре ажылдакчылар боол турараар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ШИИТПИРЛЭЭР ӨЙҮ КЕЛГЕН

Кызыл районнуң Кара-Хаак биле Черби көдээ Советтериниң төптери улуг суурлар найысылал Кызыл хоорайдан ырак эвесте турар болза-даа, чазын, күзүн Улуг-Хемниң дожу бадып, паром турбаан азы эстиже берген үеде Кызыл хоорай-биле харылзажыры дыка бергедээр. Ол үеде чүгле чаңгыс агаар оруу—самолёт-биле аргыжары арткан турар.

Ол үеде Кызыл эмнелгезинче баар кижилерге дыка берге. Самолёттар кээп турза-даа, олар чедишпес. Кадык кижилер самолётка баштай олура кааптар, а аарыг кижилер аңаа олуруп четтикпейн баар.

Черби биле Кара-Хаак ийи суурнуң кайы бирээзинге оода чаңгыс участок эмнелгезин тургускан болза, мындыг чугаа үнмес-даа ийик.

Бистиң кожа ийи суурларывыстың кайы бирээзинге участок эмнелгези турарының чугулазын районнуң удуртур организациялары билир хиреде-ле бо айтырыг шиитпирлеттинмейн турар. Оран-бажың херек апарза, ийи суурнуң кайызындан-даа тыпты бээр дээрзинге бүзүрээр бис. 1979 ажыл-агый чылы үнген, оон бирги кварталы чоруп турар, а чыл төнчүзүнге чедир ам-даа эвээш эвес үе бар. Бистиң дилээвис бо чылын боттанырдээрзинге идегеп турар бис.

О. МОНГУШ.

Кара-Хаак суур.

Чагаа парлаттынмаза-даа

БАЙДАЛ ЭКИЖЭЭН

Чөөн-Хемчик районнуң Ишкин көдээ Совединде эмнелге пунктузу ыяш, хөмүр-даш чоктуң хараазы-биле кыштың соок үезинде ажылдавайн хагдынганын, медпунктунуң эмчизи аарыг кижилерни бажыңнарынга барып шинчип, эмнелге дузаламчызын көргүзүп турганын көдээ корреспондент чагаазынга бижээн.

Редакция ол чагааны чогуур хемчегни алган турзун дээш Чөөн-Хемчик райкүүскомунче шилчиткен.

Район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Б. Б. Чюдюктуң редакцияга дыңнатканы болза, чагааны хамаарышкан көдээ Советтиң күүскомунга чугаалажып көрген. Ыяшты болгаш хөмүрнү багай кадагалап турганындан өскээр чарыгдаттынып, оттулар чүүл үзүктелип турганы шын. Ам ында ыяш-даа, хөмүр-даш-даа дүжүртүнген.

Медпунктунуң бажыңының бичиизи, ажылдаарынга таарымча чогу база шын. Чаа медпункт бажыңы туттунмаанда ону ажыглаар арга чок бооп турар.

АЖЫЛЧЫННАРГА ЧОГУМЧАЛЫГ

ССРЭ Конституциязының 41-ги чүүлүнде ССРЭ хамаатыларының дыштаныр болгаш кадыын камгалаар эргелериниң дугайында тодаргай айыткан. Бо чүүлдерниң боттанышкынын бистер совет кижилер сеткил ханыышкын-биле көрүп, ону ажыглап турар бис.

Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинадының ажылчыннарынга таарыштыр тургускан санаторий-профилакторий бар. Бо чылын январьда мен аңаа барып дыштаныры-биле чеде бердим. Комбинаттың ажылчыннар чурттаар суурундан хоорайжыгаш дээр. Оон комбинатче талазында хады, дыттар шыпкан арыг иштинде ийи каът бажың ак хар-биле чаржалажыпкан турар. Санаторий-профилакторий ол-ла болгай.

1972 чылдың февральда Хову-Аксы комбинаттың администрациязының, профэвилел комитединиң инициативазы-биле ук санаторий-профилакторийни ажыткан. Ында ай санында-ла 50 кижи эмнедип, дыштаныр. Эрткен чеди чылдың дургузунда 4164 кижи аңаа кадыын быжыглап дыштанган. Мен аңаа дыштаныр барган кижи болганымда бүгү-ле чүве-биле таныжар аргалыг болган мен. 1978 чылда 600 кижи дыштаныр планныг турган, 663 кижи дыштанып, кадыын быжыглап эмнеткен, планын 110 хуу күүсеткен, оон иштинде ажылчыннар 588 кижи, инженер-техниктиг ажылдакчылар 70 кижи. 1978 чылдың январьда 49, февральда 50 кижи дыштанган, оларның 90 хуузу ажылчыннар, эң ылаңгыя дэг ажылчыннары оларның аразында хөй. Январьда халас путёвка-биле тудуг-сентелге цегиниң быжаңчы-бетонщиги, Ала-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Петр Николаевич Гебокчинов, гидрометаллургия цегинден Билчиир-оол Конгар-оолович Ондар, төп лабораториядан контролёр Галина Моисеевна Башкатова олар база дыштандылар.

Корпустуң адакы кадында янзы-бүрү эмнээшкиннер кылдыр кабинеттер, 50 кижи хары угда чемненир олуттуг чырык, делгем столовая бар. Чемнениринин шагын ажылчыннарга кончуг таарымчалыг кылдыр кылган. Эртенги чем 6 шактан 8 шакка чедир, дүъштекизи 12 шактан 14 шакка чедир, кежээки чем 18 шактан 20 шакка чедир кылдыр тургускан. Эртен, дүъште профилакторийден комбинатче тускай автобус-биле ажылчыннарны дажыглап турар. Корпустуң үстүкү кадынче үне бээрге, ында дыштанылга өрээлинде улуг экранныг телевизорну салган, оон ак-көк экранындан дамчыдылгаларны сонуургап көрүп болур.

Кол эмчи Михаил Григорьевич Нагайцев дыштаныкчыларга ийи катап лекция номчаанын дыңнадым. Аңаа эмнедириниң ажык-дузазының, чурумунуң дугайында болгаш делегей байдалының дугайында чугаалап берген. Ол лекцияларны улуг сонуургал-биле дыңнадывыс.

Санаторий-профилакторийниң тургустунганындан тура ында ажылдап келген, коммунист Анна Александровна Абросимова ажылынга ак сеткилдиг, харысалгалыг кижилерниң бирээзи. Санитарка Марина Сырат-ооловна Ооп, поварлар Мария Тимофеевна Турмайкина болгаш Галина Исаковна Баранова олар коллективтиң-даа, дыштаныкчыларның-даа хүндүткелин чаалап алган мурнакчылар.

Дыштанылга черинде янзы-бүрү оюн херекселдери, солуннар, сеткүүлдер бар. Бо бүгү магалыг-дыр. Конституциявыстың бисте берген эргелери мындыг-дыр.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

Ийлерде тарымал үнүштер

Таджикистанда кижиниң тараан арыгларының чүс муң ажыг гектар черни ээлээн. Бо чылын ыяш тарылгазын ам-даа 550 гектар черге чорудар. Оларның хөй кезиин даглар болгаш тейлер ийлеринге олургузар.

Грек тоорук, миндаль, фисташкалар, абрикостар болгаш өске-даа чимистиг болгаш каастаар культуралары даглыг черге өзер.

Амгы үеде 5 арыг-мелиорация станциялары черни ыяш тарыырынга белеткеп турар. Кулябская областа Москва районунуң Шурабадск ыяш ажыл-агыйында даглар ийлеринде болгаш даштыг черлерде ийи муң беш чүс ажыг гектар черни часкы ыяш олургузарынга белеткээн.

ЧУРУКТА: Хозратишох сынның ийлеринге тоорук-чимистиг культураларын тарылгазы белеткээни.

П. МИРЗОЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

УТТУНДУРБАС БОЛУУШКУННАР ЧЫЛЫ

«Красноярск ГЭС тудугнуң» коллективи бо айда солун болуушкунну демдеглээн: 1978 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тиилекчи болганы дээш ол коллектив СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Эрткен чыл бо тудугнуң төөгүзүнге уттундурбас болуушкуннарның чылы болуп артар. Электростанцияның бирги агрегадын декабрьда, хуусаа бетинде, ажыглалга киирген. Саян-Шушенск ГЭС-тиң 640 муң киловатт күчүлүг баштайгы агрегадын ажыглалга киирсевиниң дугайында медээни СЭКП Төп Комитеди улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алганын ГЭС-тиң тудугжуларынга чедирген байырынга эш Л. И. Брежнев бижээн.

Эрткен чылда чедип алган чедиишкиннерни улам быжыглаар болгаш онгу беш чылдың дөрткү чылында алган хүлээлгелерин ажыр күүседир — тудугда бөгүнгү колла сорулга ындыг. Удавас частың үер эгелээр. Ол—ГЭС тудугжуларынга чаа шылгалда. Ынчангаш плотинаже чүгле бетонну безин июнь айга чедир 640 муң кубометрни кудар.

1977 чылдың октябрь 4-түң хүнүн сакты-дыр мен. Карл кызаазында плотина чанынга ол хүн бирги гидроагрегаттың ажылчын дугуйун уткуп турганывыс ол. Баржаны дүжүрүп турда, хөй-ле улус чыылган. Көдүртүр краннарда, плотинаның блоктарында «Ленинградчыларга четтирдивис!», «Экии, дугуй!», «Бирги агрегатты 1978 чылда ажылдадыр бис!» деп плакаттарны аскан.

Ол эрткен тудугнуң кол инженери Кирилл Константинович Кузьминден интервью алдым. Агрегаттың амгы ажылдап турар черинге ынчаарда кылаштажып чорувуста, ГЭС-тиң тудуу кайыын эгелээрин, агрегаттың каяа турарын, ам чүнү кылырын ол чугаалап, көргүзүп чорда, оон айтырдым:

— Агрегатты 1978 чылда ажылдадыр деп тудугжуларның хүлээлгези боттанып бе?

— Ону боттандырары кончуг берге, ынчалза-даа күүседип болур арга бар—деп, Кузьмин чугаалады. Шынап-ла чамдык кижилер ол хүлээлгениң күүсеттинеринге бүзүревейн турган болгай.

Партком секретары Ю. В. Юров эрткен чылын ол тудугга болук американ гидроэнергетик специалистер чораанын, тудугга байдал-биле олар танышкаш, бирги агрегатты чүгле 1979 чылдың август айда ажыглалга киирип болур деп түңнелге келгенин чугаалады. Агрегатты ажылдадып эгелээринге чедир чартык чыл артканда, ажылдың хемчээлин, тудугжуларның кылып болур ажылын бижээш, электроннуг-саналга машиназын ажылдадыпкан. Ооң шиитпири мырыңай элдептиг болган: агрегатты 1979 чылдың мартта ажыглалга киирип болур. А 1978 чылдың декабрь 18-тен эгелеп агрегат ток берип эгелээрин ам билир болгай бис.

Агрегатты ажылдадып эгелеп турда, чугаалашканым хөй-хөй кижилер сөөлгү чылда дыка хөй ажылдар кылдынганын магадап чугааладылар.

Агрегатты хүлээп алырының күрүне комиссиязының даргазы А. Е. Беляков.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуунда

— Маңаа чораанымдан бээр 1,5 чыл эрткен. Бо хире кыска хуусаада гидроагрегатты ажылдадыптар деп чүвени ынчан бодаары безин берге турган. Тергиин улуг ажыл кылдынган-дыр.

Зея ГЭС-тиң тудуунуң начальниги Л. А. Толкачёв.

— Станция шуут таныттынмас болган-дыр! Сөөлгү чылда кылдынган ажылды бистер, ол талазы-биле дуржулгалыг улус безин, магадаар-дыр бис. Маадырлыг-ла ажылдаан улус-тур.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Ленинградтың металл заводу» каттыжыышкынының слесарь-эптекчилер бригадири В. С. Чичеров:

— Маңаа 1976 чылдың декабрьда чораан мен. Ам мында кылдынган ажылдарны көргеш, магадаанымны илередир сөстерни тыппас-тыр мен. Кижиниң холдары ындыг магалыг чүүлдү кылып каар-дыр.

Кады ажылдажылганың киржикчилериниң бот-боттарынга дузазы, ГЭС тудугжуларының маадырлыг күш-ажылы күүсеттинери берге ажылды хуусаа беттинде кылып дооскан. Август 6-да плотинаже 7485 кубометр бетонну куткан. Ол—рекорд-дур. Ындыг темп Красноярск ГЭС-ке безин турбаан.

Ленинградчыларның кылган статорунуң өөзэн эптеп турда, машина залын сонуургактар долу берген. Аңаа тускай дежурнуйларны тургузуп, чамдык сонуургактарны дедир эгзип үндүрүп турган болгай. Ленинградчылар тергиин-не ажылдааннар.

Декабрь 14-түң хүнү тудугжуларга уттундурбас. Ол хүн агрегатты куруга ажылдаткан. Ынчан гидротудугжулар бажыңнарынче безин чанмайн турганнар болгай. Кежээкиниң 9 шакта штаб хуралын тудугнуң начальниги С. И. Садовский эрттирген. Аңаа ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрификация министриниң оралакчызы Н. М. Иванцов киришкен. Үе орайтаза-даа кым-даа дыжын бодаваан: агрегатты ажылдадып эгелээриниң бүгү ажылдарын дарый доозары—кол-ла сорулга ол.

«Гидромонтаж» трестиң дуңзаалакчылары Тамара Шульга болгаш Михаил Риполов олар сөөлгү «даалганы» доозупканда, турбинаның ол кезиин суг-биле доллуруп эгелээн. Ол трестиң кол инженери В. Я. Мартинсон мынча диди:

— Эрткен дүн меңээ фронт ышкаш сагындырды, дайын шөлүнден тиилелгелиг үнгени-биле дөмей-ле. Турбинаны суг-биле доллуруп эгеледивис. Аңаа чедир монтажниктер 25 муң тонна арматураны, металл конструкцияны, дериг-херекселдерни эптеп кылган. Ындыг кыска хуусаада ол хире улуг ажылды делегейге кым-даа кылбаан. Ол дээш бригадирлер Н. Потеряйло, А. Клименко, В. Дагаева, Г. Кузьмина оларга өөрүп четтирдим.

Ам бүгү-ле ажыл «Спецгидроэнергомонтажтың» эптекчилеринден хамааржыр. Ынчангаш ажылдың кол черинге кээримге, сөөлгү белеткел ажылын улус доозуп тур. Ынчан электромонтажник С. М. Плеско-биле чугаалаштым. Саян-Шушенск ГЭС—ооң тургузушканы 42-ги гидроэлектростанция.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң директору В. И. Брызгалов журналга: «ГЭС-тиң № 1 агрегадын ажылдадырын чөпшээредим» деп бижээн. А тудугнуң кол инженери участоктар начальниктериниң илеткелдерин дыңнааш, журналга: «Агрегатты ажылдадып эгелеңер»! — деп бижип каан.

Ооң соонда:

— Агрегатты ажылдадырын Бүгү-эвилелдиң «Спецгидроэнергомонтаж» трезиниң эргелекчизи Г. П. Лохматиковка болгаш бригадир А. И. Тихомировка дагзып тур—дээн күчүлүг үн Енисейниң кырынга чаңгыланы берген.

Анатолий Иванович Тихомиров биле Георгий Прокопьевич Лохматиков агрегатты ажылдадыр машина залынга барды. Удаваанда-ла машина шимчеш дээн, оожум, оон соонда чоорту дүрген-дүрген ажылдап эгелээн.

Күштүг «Ура!» чаңгыланып, кижилер бот-боттарынга байыр чедиржип, куспактажып, Кузьминни, Садовскийни, министрниң оралакчызын өрү октап турганнар.

1979 чылда база-ла улуг болуушкун — ийи агрегатты ажылдадыр. Ынчангаш онгу беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш гидротудугжулар ортузунда чарыш калбарган.

А. СОЛОНЕНКО.

(«Советская Хакасия» солундан кызыра парлаан.)

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

УЛАН-БАТОР

Моолдуң чиик үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттарының профессионал байырлалын демдеглээн. Ол адырның хөгжүлдези 45 чыл мурнунда ССРЭ-ниң дузазы-биле Улан-Баторга туткан үлетпүр комбинадындан эгелээн. Совет тускай эртемниглер чаа профессияларны шиңгээдип алырынга моол өңнүктерге дузалаан.

Ам моол чиик үлетпүр — улус ажыл-агыйының кол адырларының бирээзи. Республиканың үлетпүр продукциязының барык үштүн бир кезиин болгаш экспорт үнүп турар бараанңарның 40 ажыг хуузун ол бүдүрүп турар. Беш ажылчынның бирээзи-ле чиик үлетпүрде ажылдап турар.

Адырның бүдүрүлгелериниң кылып үндүрүп турар кылыгларының хемчээли чылдың-на көвүдеп база ассортиментизи калбарып турар. Моол дубленкалар, хевистер, алгы-кештен кылыглар, дүк пөстер болгаш өске-даа бараанңар чүгле МАР-да эвес, харын даштыкыда база калбак сураглыг.

БУДАПЕШТ

Балатон хөлдүң бойдузун камгалаарының перспективтиг планын Венгрияда хүлээп алган. Хөлдүң үнүш болгаш дириг амытаннар аймаан камгалаарынче, ооң суунуң арыг турарынга контрольду бедидеринче, республиканың ол улуг курорт төвүн улам сайзырадырынче угланган калбак хемчеглер ол планда көрдүнген.

Бойдустуң байлактарын камгалаар талазы-биле ажыл бөгүн Венгрияда улам улуг хемчээлдерлиг болуп бар чыдар. Чижээлээрге, камгаладыг ам-даа үш чаа зоналарны тургузар дугайында шиитпирни чоокта чаа хүлээп алган. Байлак дириг амытаннарлыг болгаш үнүштерлиг Пилиш, Берженъ даглар, венгр найысылалда Будай даглары ындыг зоналар апарган.

Ам Венгрия Улус Республикада 300 ажыг зона күрүнениң камгалалында турар.

БЕРЛИН

Ам хоорай ортузунда Шверинден онзагай чүүлдү көрүп болур: бурунгу бедик дуган-биле кожа көдүртүр краннар согуннары бедик көдүрүлген. 800 чыл болган Шверинниң төөгүлүг рынок шөлү-биле кожа чаа кварталды тудуп турар. Маңаа мындыг чүвениң бир-ле дугаарында болуп турары бо.

Районнуң архитектура шинчизинге кандыг өскерлиишкиннер болурул? Ол айтырыгга Шверинниң кол архитектору Рольф Афдреас харыылаан. Ортузунда туттунган бажыңнарның бедии чүгле дөрт каът болур. Оон аңгыда, бурунгу бажыңнарга таарышкан крышаларны, балконнарны болгаш оон-даа өскелерни чогаадып кылган бис. Мынчангаш, чаа бажыңнар архитектуралыг комплекске тудуш холбаалыг чүүл болуп кирер. Чаңгыс шөлге боттарының хевир-шинчизин чидирбээн бурунгу хевирлер болгаш кижилерниң чурттаалга байдалынга аажок таарышкан амгы үениң чаа чүүлдери «тайбын кожа-хелбээ догуннаар»— апаар деп, ол чугаалаан.

СОФИЯ

Болгарияның оруктарында автомобильдер шуужуушкуну улам өзүп орар. Бөгүн чуртта — автотранспорттуң 1 миллион 480 муң чепсек-херекселдери санаттынып турар.

«Маңнаар дугуйларның» доктаамал өзүлдези шимчээшкинниң озал-ондак чок болурун хандырарынга эвээш эвес айтырыгларны көдүрүп турар. Улуг хоорайларга, курорттар төптеринге, массалыг туризм черлеринге автомашиналар доктаап турар черлерни органиазтаары база чугула чүүл апарган. Ол айтырыгларны шиитпирлээринче Болгарияда улуг кичээнгейни сала берген. Чүгле сөөлгү чылдарда безин чаа автооруктарны тударынга болгаш эргилерин чаартырынга, автосервис төптерин тургузарынга, чолаачылар ортузунга өөредилге-кижизидилгелиг ажылга 1,5 миллиард лев акшаны чарыгдаан.

Хөй автомашиналар маңнажып эртер аргалыг София Бургас — Варна — София аразының автооруунуң тудуу каш чылдар мурнунда эгелээн. Дээрбектелчек автооруктарны чамдык өске-даа хоорайларның долгандыр база кылып турар. Чазаглыг ындыг оруктар Плевенни, Казанлыкты, Ботевградты болгаш Болгария Улус Республиканың өске-даа чамдык хоорайларын база долганы берген.

Болгарияның найысылалының ажылчы чоннары «София» деп бажың тудар комбинаттың коллективиниң апрель 21-зе ленинчи күш-ажылчы субботникти чорудар дээн кыйгырыын чаңгыс үн-биле деткээннер.

Амгы субботник болза сес дугаар субботник болур. Эрткен эки тура күш-ажыл хүннеринде ажылдап алган акша-хөреңгини элээн каш чугула объектилерни — мурнуку парты, Софияның метрозун тударынга ажыглап турар. Бо чылын найысылалдың чурттакчылары «София» деп Культура ордузун тударынга боттарының салыышкынын киирерлер.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННИГ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ПАРИЖ. (СЭТА). Кадык камгалалының талазынга француз-совет кады ажылдажылганың хемчээлдери кончуг улуг деп, Францияның кадык камгалалының болгаш өг-бүле херектериниң министри Симон Вей медеглээн. Француз болгаш совет шинчээчилерниң аразынга солчуушкуннар чылдың калбарып орар деп, СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылап тура ол чугаалаан. 1979 чыл ол оруунга чаа үе-чада болган. Бар дугуржулгаларның ачызында француз медиктерниң хөй санныг делегациялары ССРЭ-ге, а совет специалистер —Францияга чораан.

Сөөлгү чылдарда Совет Эвилелинге чораан француз эртемденнер кадык камгалалын барымдаалап алырга, биске кончуг чугула адырларга совет эртемденнерниң улуг чедиишкиннеринге бүзүрээр аргалыг болганын онзалап демдеглексей-дир мен деп, С. Вей чугаалаан.

Үндезин шинчилелдерниң-даа, аарыг кижилерни эмнээриниң-даа талазынга Совет Эвилелиниң чедиишкиннерин база кончуг сонуургап турар бис.

Ниитилел-политиктиг системаларда ылгалдар үре-түңнелдиг кады ажылдажырда бистиң чурттарывыска шаптыктавайн турарын практика көргүзүп турар. Бистиң эртемденнеривис ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязы-биле кады ажылдап турар. Совет болгаш француз эртемнерниң аразынга улам ыңайгы кады ажылдажылгага, чүгле медиктерниң, биологтарның эвес, харын физиктерниң, математиктерниң, химиктерниң, эм кылыкчыларының дем кадып ажылдаарынга база эки перспективалар бар. Кады ажылдажылганың бистерниң мурнувуска ажыттынып келир чаа аргаларының барынга бүзүрээр мен деп, С. Вей түңнелинде чугаалаан.

ИРАННЫҢ ЧАГААЗЫ

ТЕГЕРАН. Кана-даа каттышпаан чурттарның дүүштүрүлге бюрозунче Иранның чааза албанның чагаазын чоруткаш, кана-даа каттышпазының шимчээшкининге ооң киирерин күзеп турарын илеретиген. Ол дугайын Иранның премьер-министриниң администрадивтиг айтырыглар талазы-биле оралакчызы А. Амир-Энтезам медеглээн.

(СЭТА).

КЫДАТ АГРЕССОРГА ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республиканың Национал камгалал министерствозунуң дыңнадыын Ханойда тараткан. Ында чугаалап турары болза:

Пекинниң чагырыкчы бөлүктериниң реакцылыг болуглежиишкини бистиң чуртувуска удур февраль 17-де аргессчи дайынны калчаалыг ёзу-биле өөскүткен. Чүс-чүс танкыларлыг, бронетранспортёрларлыг болгаш муң-муң аар бооларлыг 600 муң солдаттыг шериглерниң улуг бөлүүн мөөңнээш, агрессорлар Куангниньден Лайтяу чедир кызыгаарның бүгү шугумун дургаар Вьетнамче улуг күштүг шургуп кириишкинин эгелээн.

Боо-чепсээн холга туткаш, база дагын тулчуп кирер ужурга вьетнам улус таварышкан. Чепсектиг күштер болгаш кызыгаар можуларының чурттакчы чону агрессорларга удур демиселче доп-дораан көдүрлүп үнгеш, халдакчыларга чогуур харыы согуушкуннарны таварыштырып эгелээн. Төрээн чуртунуң ыдыктыг чериниң базым бүрүзүн камгалавышаан, олар маадырлыг тулушкан.

Вьетнамның армиязының болгаш чонунуң шиитпирлиг харыы согуушкуннарынга, фронтуларга аар аштырыышкыннарга болгаш бүгү делегейниң хөй-ниитизиниң шиитпирлиг буруу шавыышкынынга таварышкаш, Пекинниң реакцылыг чагырыкчы бөлүктери боттарының шериглерин ВСР-ден үндүрүп алырының дугайын медеглээринче албададыпкан.

Февраль 17-ден эгелээш март 18-ке чедир алызындан маадырлыг демиселдиң үжен хүннериниң дургузунда Вьетнамның армиязы болгаш чону агрессорларның 62 муң 500 солдадын саңдан үндүрген. 3 полкту, 18 батальонну бүрүн чылча шапкан, 550 шериг машиналарын, оларның аразында 280 танкыны, бронетранспортерларны, 115 аар бооларны болгаш минометтарны чок кылган, оларның хөй санныг боо-чепсээн, ок-чемзээн хунаап алган, чүс-чүс солдаттарын тудуп алган.

Бо дээрге бистиң чуртувустуң армиязының болгаш чонунуң шериг база политика талазы-биле чугула ужур-дузалыг алдарлыг тиилелгези болган. Кыдат агрессорларның чартык миллион ажыг солдаттыг шериинге удур тиилелгени чедип алган бис, социалистиг Вьетнамның хамаарышпас чоруун болгаш бүрүн-бүдүн девискээрлиг турарын камгалап алдывыс. Ол тиилелгени чедип алгаш, бистиң чонувус улам күш кирген. Бир эвес Кыдат моон-даа улуг хемчээлдиг агрессчи шериг халдаашкынын кылыр болза, Вьетнамның чону болгаш армиязы ону моон соңгаар-даа чылча шаап шыдаар.

Бистиң чонувустуң тиилелгези социалистиг системаның, амгы үениң революсчу үш агымының күчүзүн быжыглаарынга чугула салыышкын болур. Бо тиилелге Индий-Кыдатка болгаш бүгү Мурнуу-Чөөн Азияга тайбыңны база доктаамал турум болур чорукту камгалаарының аргазын улгаттырган. Кыдат реакционерлерниң дайынзырак авантюразы бо-даа удаада чүдек-бужар аштырыышкынга таварышкан. Оларның кара сагыштыг стратегтиг бодалдары боттанмаан.

Бүгү кижи төрелгетенниң айыылдыг дайзыннарынга — кыдат эжелекчилерге удур демисежирде чөптүг чоруктуң нүүрүнде вьетнам улуска база дагын деткимчени көргүскен Совет Эвилелинге, акы-дуңма социалистиг чурттарга, боттарывыстың эң чоок кожаларывыска — Лаоска болгаш Кампучияга, коммунистиг болгаш ажылчын партияларга, өске чурттарның чазактарынга болгаш массалыг организацияларынга, делегейниң демократтыг организацияларынга, тайбың болгаш демократия дээш демисежилерге, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенге бистиң чонувус сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп турар деп дыңнадыгда чугаалаан. (СЭТА).

КЫМГА КЫМ КЫЖАНЫП ТУРАРЫЛ?

Идеология талазы-биле бистиң удурланыкчыларывыстың чепсээниң аразында «совет кыжаныг» деп хоозун чүүл дег ындыг эргижирээн болгаш калчаалыг хоп-нүгүл тывылбас боор. Совет эрге-чагырга чаа-ла тургустунган турда империалистиг пропаганданың «чогааткаңы» ол хоп-меге Совет Россияже он беш хире күрүнениң чепсектиг интервенциязын агартырынга ажыглаттынып турган. Фашистерниң агрессчи чүткүлдерин Чөөн чүкче угландырар сорулга-биле Барыын чүктүң гитлержи Германия-биле мюнхенчи бужар-бак дугуржулгазы база ооң-биле чагдынган турган. Бистиң Төрээн чуртувусче нацистер халдаарда, «совет кыжаныг» деп чулчуруп турганнар. А сөөлүнде барып агрессчи Соңгу-атлантика блогунуң тургузукчулары болгаш буурап дүшкен «дайын өөскүдериниң кес кырында» политиканың талалакчылары боттарының хөделиишкиннерин база ооң-биле «тайылбырлап» турганнар.

Чавырлыышкын политиказынга таарзынмайн турарлар бо хүннерде база-ла «совет шериг кыжаныының» дугайында калчаалыг пропагандистиг кампанияны чорудуп турар. Ол чамдыкта «соок дайынның» берге үелерин сагындырып кээр. Бөгүн ол кампания чаа хемчээлдиг болгаш шынар талазы-биле онзагай апарган. Ук кампанияны чавырлыышкын чорудулгазын дедир угландырарын база Совет Эвилелинден болгаш социалистиг дем каттыштырылгазындан чаңгыс талалыг дүжүп бериишкиннерни чедип алырын кызыдып турар Барыын чүкте күштерниң мурнунга тудар кол политиказы болган. Каттышкан Штаттарда ол кампанияның даштыкы политиканың чугула кезээ апарган.

АКШ-та антисоветчи шуугаазынны Пентагон, ооң чагыгларын күүседип турар хөй санныг айбычылары, ол ышкаш буржуаз массалыг информацияның чепсектери кедереткен. Ол шуугаазын аразында сионистерниң үннери тода дыңналып турар. Пентагоннуң чагыгларын күүседип турар бүдүрүлгелерниң хөй кезиин сионисчи капитал контрольдап турар болган. Чижээ, ажылының тозан хире хуузун Пентагонга бараалгадып, эң чаа боо-чепсекти бүдүрүп турар, АКШ-та эң улуг дээн авиатудуушкунунуң «Локхид» корпорациязын сионист банкирлер Лазарус алышкылар контрольдап турар.

Кедергей барыын үзелдиг конгрессменнер болгаш амгы америк администрацияның дыка бедик эрге-дужаалдыг төлээлекчилери, НАТО блоктуң удуртукчулары, Атлантиканың ол-бо талаларында реакцылыг политиктиг болгаш шериг ажылдакчылары үстүндээлер-биле бир үн чаржалаштырып турарлар. Пекин удуртукчулар база оларның-биле кады хөделип турар.

Антисоветчи «ансамбльдиң» дирижёрлары, боттуг социализмни бактап-каргаарындан аңгыда, элээн хөй шериг-политиктиг сорулгаларны чедип алырын бодап турарлар. Бирле дугаарында, чавырлыышкының үезинде боо-чепсекти эндере бүдүрерин болгаш шериг белеткелдериниң бедик деңнелге турарынга таарымчалыг эптиг байдалды тургузуп алырын оралдажып турар.

Ол чорук оларга АКШ-тың конгрезинге кайгамчык улуг шериг бюджеди болгаш боо-чепсектиң эң чаа хевирлерин тургузарының хөй программаларын албадал-биле чөпшээредип алырынга дузалап турар. Ам Пентагон «совет шериг күчүзү улгадып турар» деп кулакка уюк болган меге чугаалар-биле чагдыныш алгаш, 1980 чылда чурттуң төөгүзүнге туруп көрбээн эң улуг хемчээлдиг—138,2 млрд. доллар шериг бюджедин конгресстен чедип ап турар. Америк эртемденнерниң санааны-биле алырга, шериг чарыгдалдарын өстүрериниң амгы темпизи хевээр артар чүве болза, Дж. Картерниң президент албан-дужаалынга ажылдааның дөрткү чылының төнчүзүнде АКШ-тың шериг бюджеди мурнундагы администрацияның үезинде турган деңнелинден 40 хуу көвүдээр.

Эрткен чылдың майда боо-чепсекти көвүдедириниң 80 млрд. доллар чарыгдалдыг 15 чылдың программазын «Атлантикада партнёрларынга албадап-сыгап тура, Вашингтон «совет кыжаныг» деп коргудуушкунну ылаптыг ажыглаан.

Идеологтуг демисел фронтуларында

Амгы үеде Каттышкан Штаттар бодунуң эвилелчилериниң девискээрлеринге ортумак хемчээлдиг черлерге ажыглаттынар чаа америк ракеталарны тургузар чөпшээрелди чедип алыр дээш кызыдып, ол чорук оларның «кошкак камгалалын» быжыглаарынга чугула деп чылдак хап турза-даа, херек кырында ол чепсек Совет Эвилелинче болгаш өске-даа социалистиг чурттарже угланганы билдингир. АКШ болгаш Соңгу-атлантика блогунуң өске кежигүннери харын-на ындыг калбак программаны боттандырып турар, ол ам безин социалистиг дем каттыштырылга чурттарынга эвээш эвес айыылды тургузуп турар.

Вашингтоннуң бодалы-биле алырга, антисоветчи шуугаазынның дузазы-биле чедип ап болур оон-даа өске, оон-даа чугула стратегтиг сорулгалар бар. 70 чылдарның эгезинде Каттышкан Штаттар ССРЭ биле АКШ-тың стратегтиг күштери колдуунда-ла дөмей деп албан ёзузу-биле миннир ужурга таварышкан болгай. Ол дээрге Вашингтоннуң чээрби беш чыл ажыг үе иштинде Совет Эвилелинден ядролуг чепсек талазы-биле артык күштүг болур сорулга-биле чорудуп келген хөделиишкиннериниң херек кырында буураанын билдингени болур.

Ынчалзажок америк эрге-чагырганың чамдык кижилериниң талазындан амгы шериг-стратегтиг байдалды АКШ-ка таарымчалыг кылдыр өскертириниң хөй оралдажыышкыннарындан ам-даа ойталавайн турары илдең көстүп турар. Аңаа барымдаа кылдыр халдаашкын чепсээниң хөй чаа хевирлерин болгаш системаларын далаш-биле чогаадып тургузуп турарын чугаалап болур. 80 чылдарның эгезинде база ортан үеинде АКШ-тың болгаш ооң НАТО талазы-биле эвилелчилериниң эргезинге «МХ» деп континентилер аразының баллистиктиг ракетазы, «Трайдент-2» деп атомнуг суг адаанга чоруур хемелерге таарыштырган баллистиктиг ракета, Европага тургузар ортумак ыракшылдыг баллистиктиг ракета, чалгынныг ракеталар кире берип болур. Неделя санында үнер «Форвертс» деп барыын-герман солунуң айтырыгларынга харыылап тура эш Л. И. Брежневтиң чугаалааны ышкаш, «Барыын чүкте «совет шериг кыжаныы» деп хоозун кампанияны калбартып турарлар херек кырында өске сорулганы салып алган. Олар талаларның шериг күштериниң деңзигүүрүнде тургустунган барык деңбайдалга таарзынмайн, артык күштүг болуруп чедип алырын күзеп турарлар».

А ол дээрге айыылдыг туруш-тур. Ол чорук боо-чепсекти эндере бүдүрериңче албадал болур. Чаңгыс талалыг артыкшылдыг чүүлдү чедип алырын оралдажып турарлар кандыг-даа шериг талазы-биле чөңгээге Совет Эвилели төлептиг харыыны кажан-даа тып ап келген болгаш тывардаа дээрзин утпазыннар.

«Совет кыжаныг» дугайында шуугаазынны ватожулар Европада шериг талазы-биле элээн каш он чылдар иштинде туруп келген деңкүштүг чорукту бодунга ажыктыг кылдыр өскертип алыр оралдажыышкыннарны ажыглап турарлар. Мында шериг талазы-биле удур туржурунуң деңнелин күштериниң амгы үеде деңзигүүрүн өскертпейн кызырарының дугайында социалистиг чурттарның саналынга харыы кылдыр Барыын чүк Варшава Керээзиниң чурттары НАТО-нуң киржикчилеринден хөй санныг шериглерни кызырарын негеп турар.

Совет Эвилелинге удур меге нүгүлдээшкиннерниң өске бир сорулгазы болза бистиң чуртувустуң болгаш Варшава Керээзиниң кежигүннери өске-даа күрүнелерниң бүгү-ниити тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар талазы-биле боттуг инициативаларын өжегээр ыттавазы, акы-дуңма чурттарның даштыкы политиказын хажыдыр көргүзүп турары болур.

АКШ, ооң шериг талазы-биле эвилелчилери, олар-биле улам-на чоокшулажып турар пекин удуртукчулар антисоветчи хоп-мегени национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни базарынга, Африканың, Чоокку Чөөн чүктүң болгаш делегейниң өске-даа девискээрлеринде хамаарышпас күрүнелерниң иштики херектеринге киржиринге ажыглап турар. Кампучияга хаанныг эрге-чагырганы дүжүр октааны-даа, Иранга демократтыг шимчээшкинниң тиилээни-даа, Афганистанга революция-даа, колониализмниң болгаш расизмниң сөөлгү чөлеңгиништеринге удур африканчыларның демиселиниң идепкейжээни-даа — бо бүгү Совет Эвилелиниң «чимзениишкиннериниң» түңнели, азы база демги-ле «кыжаныышкын-дыр» деп хоп-нүгүлдү олар тарадып турар.

«Совет кыжаныг» деп хоозун чүүлге сылдаглаан кампанияның катап идепкейжээни таварылга эвес. Ол дээрге НАТО-нуң АКШ баштаан империалистиг күрүнелериниң политиказында тайбың болгаш депшилге херээнге айыылдыг угланыышкыннарның күштелип турарын көргүзүп турар. Олар милитаризацияның, чепсегленишкинни улам улгаттырарының болгаш өске чурттарның иштики херектеринге холгаарлаарының оруунда туруп турар дээрзи билдингир болгай. Ук кампания аңгы талазы-биле тодаргай угланыышкынныг: Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын мегелеп нүгүлдээри, агрессияның болгаш албадаашкынның империалистиг политиказын чаап чажырары, чавырлыышкынга болгаш тайбыңга хора чедирери болур.

А. АЛЕКСАНДРОВ.
(СЭТА).

VERKAUF UNSERER HÄUSER
RHEINPREUSSENSIEDLUNG

Кижиниң кол эргелериниң бирээзи болур кижиниң чурттаалга бажыңнары алыр эргези дээш ГФР-ниң ажылчы чоннары аар-берге демиселди чорудуп турар.

Шахтерларның Райнпройсензидлунг суурунуң бөлүк чурттакчыларының Дуйсбургта ратуша чанынга (чурукта) аш чарлааны 18 хонук уламчылаан. Ында ажылчыннарның 400 өг-бүлелерин кудумчуже үндүр ойладыр деп барган. Оларның чурттаалга бажыңнарының орнунга бажың ээлери болгаш чер участоктарының чиижең садыгжылары каас-коя бажыңнарны тударын планнаан. Ук бажыңнарның өртээн күш-ажыл кижилери төлеп шыдавас.

Шахтерларның өг-бүлелери-биле эп-сеткил каттыштырган хөй-ниитиниң удурланыышкынындан хоорайның чагыргалары чиижең садыгжыларның байып алыр бодаан ук суурда черлерин садып алырын хүлээнген. Дөрт чыл бурунгаар эгелээн кызымаккай демиселинге ажылчыннар тиилеп үнгеннер.

А. ГРИГОРЬЕВАНЫН фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Янзы-бүрү медээлер

УЛУГ СОНУУРГАЛ-БИЛЕ

ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Евгений Леонов бистиң республикага аалдап чораан. Найысылалдың чурттакчылары март 17—18—19 хүннеринде солун артист-биле ужуражып, ооң оюнун көргеннер. Евгений Леонов чеден ажыг киноларга ойнаан. Ол Москвада ажылдап, чурттап турар. Сураглыг артист чүгле театрга эвес, а хоорайның албан организацияларынга барып, ажыл-ишчилер-биле ужурашкан. Артист бодунуң ойнаан киноларындан үзүндүлерни көргүскен. Кызылчылар хоочун артистиң оюнун улуг сонуургал-биле көргеннер.

Б. ШЕНЕК-ООЛ.

ШАҢНАТКАННАР

Тес-Хем районнуң башкыларының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези сес коллективтерниң аразынга болуп эрткен. Оларның концерт программалары Делегейниң уруглар чылынга тураскааттынган. Жюри болгаш көрүкчүлер Берт-Даг башкыларының уруглар ансамблиниң «Төрээн хоорайым», Самагалдай башкыларының уруглар ансамблиниң Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Каң-оол Баазаң-оолдуң «Чинчилерим», Шуурмак школазының башкылары Н. Чамбал биле С. Кызыл-оолдуң «Чечен-оол» деп интермедиязын күүсеткенин, Чыргаланды школазының башкызы Клара Комбунуң бодунуң чогааткан «Вьетнамдан холуң ырат!» деп шүлүүн номчаанын сонуурган, үнелээннер.

Көрүлдеге бирги черни Берт-Даг, ийиги черни Чыргаланды, үшкү черни Самагалдай школаларының башкылар коллективтери ап, дипломнар болгаш өртектиг барааннар-биле шаңнатканнар.

С. ДОСПАН.

АЗАСЧЫЛАР ШЫЛГАРААН

Башкыларның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези Тоора-Хем суурга болуп эрткен. Көрүлдеге Азас школазының башкылары шылгараан. Ол школаның башкыларының концерт программазы байлак, номерлерни күүсеткени шынарлыг, сцена культуразын сагып билири эки болган. Азас школазының башкылар коллективиниң ниити ыры болуу «Чурттуң гимнизи», «Ленин өлүм чок» деп ырларны хөй үнинерге чараш күүсеткен. Башкылар А. Монгуштуң «Малчынның ыры», А. Кошкактың «Авай» деп ырларны күүсеткени, Д. Монгуштуң «Вьетнам оңнук» деп шүлүктү номчааны, Б. Код биле Д. Монгуштуң Делегейниң уруглар чылынга тураскааткан сценажыткан чүүлү болгаш Б. Донгактың хомуска ойнааны солун.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

КӨСКҮ, ТОДАРГАЙ

Кызыл хоорайның № 7 ортумак школазы найысылалда эки өөредилге, чурум-сагылгалыг бо школаже кире бээрге арыг-силиг, сагыш-сеткилге таарымчалыы дораан-на илдең. Школаның ханаларында комсомол, күш-культура, санитар байдалының дугайында аскан стендилер чараш көстүп турар. Ында школада ажылдап турар бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң, спорт секцияларының ажылдаар хүннерин, шактарын болгаш ол-ла бөлгүмнерниң, секцияларның чедиишкиннерин көргүскен чуруктарлыг стендилерни көрүштүг кылдыр аскылаан. Ол ышкаш ай санында үнер кинолорның болгаш шиилерниң аттарын ында көргүскени, өөреникчилерниң каяа барып кино, шии көөрүнге дузаны чедирип турар. Бо бүгү школада башкыларның, пионер дружиназының болгаш комсомол комитединиң хөй-ниити, кижизидилге ажылынга улуг идепкейлиин көргүзүп турар.

Р. ДОЛЗАТМАА.

Бистиң календарывыс

«ШЕВЧЕНКОНУҢ СЛОВАРЫ»

Марттың бо хүннеринде украин чон бодунуң улуг чогаалчызы Т. Г. Шевченконуң төрүттүнгенинден бээр 165 чыл болганын байырлап эрттирип турар. Украин чон Тываның культура ажылдакчылары болгаш чогаалчылары Т. Г. Шевченконуң чогаалдарын тыва дылга нептередип, тараткանын эки билир. Бистиң улуг чогаалчывыстың чогаалдары 100 ажыг дылдарда очулдуртунган. А тыва очулгалар ооң чогаалдарының өлүм чогун ханызы-биле бадыткап, көскү черни ээлеп турар.

Т. Г. Шевченконуң чогаалдарын С. Сарыг-оол, С. Пюрбю, С. Сүрүң-оол, О. Саган-оол, К. Кудажы, М. Кенин-Лопсан, М. Өлчей-оол, Ю. Кюнзегеш, А. Бегзи олар тыва дылче очулдурганнар. Ук очулгалар солуннарга, журналдарга болгаш школа хрестоматияларынга база киргизээн. Ооң чамдык чогаалдары тускай чыындылар кылдыр тыва дылга үнгүлээн. Ындыг чыындыларның бирээзи 1954 чылда үнген. 1961 чылдың март 11-ниң хүнүнде үнген «Шынның» арнынга «Кавказ» болгаш өске-даа шүлүглелдериниң үзүндүлерин парлап үндүрген. А 1964 чылда үндүрген чыындыга ооң 54 шүлүктериниң очулгазы кирген. Ол-ла шүлүктерниң чамдызын «Тываның аныяктары» солун 1964 чылдың март 8-те парлаан.

Т. Г. Шевченконуң чогаалдарын нептередип, таралдырынга улуг ажылды тыва чогаалчылар кылган деп 1978 чылдың майда үнген «Шевченконуң словары» деп номда бижип турар. Ол номну УССР-ниң Эртемнер академиязы үндүрген. Ында чогаалчының жанрлар аайы-биле 13.830 ажылдары кирип турар. Ооң-биле чергелештир Т. Г. Шевченконуң чогаадылга ажылының дугайында үнелиг чүүлдер база ында киргизилээн. Тыва чогаалчыларның чүүлдери база ында кирген. 1941 чылда «Революцияның херели», «Улуг украин чогаалчы Тарас Григорьевич Шевченко», 1964 чылдың мартта С. Сарыг-оолдуң «Шынга» «Улуг Шевченкодан өөренип тур бис», Б. Хөвеңмейниң «Тываның аныяктарынга» «Улуг демиселчи, кайгамчык шүлүкчү» база ол-ла чылын К. Черлиг-оолдуң «Шевченко Тывада» деп чүүлдери ында киргизилээн.

Шевченко шөлүлгеге он чыл болган. Ол шөлүлге дугайында Ю. Кюнзегеш «Шынга» «Хорутдалга бижиттинген шүлүктер» деп чүүлүн бижип, ооң ынчангы чогаалдарының эстетиктиг кижизидилгезиниң болгаш тыва чогаалдарга салдарының дугайында чугаалап турар.

«Шевченконуң словары» тыва чогаалчыларның интернационалчы ажыл-херээнин, хөй националдыг чуртувустуң культуразын болгаш литературазын чонга таныштырары-биле оларның улуг ажылды кылып турарының дугайында чугаалап турар.

Павло ДУБИНКА.
Украин ССР.

БҮГҮ БАЙДАЛ ТААРЫМЧАЛЫГ

Шуйнуң кадыкшылга школазы Бай-Тайга районнуң бойдус-чурумалдыг чараш черинде турар. Барлык биле Шуй хемниң белдиринде долгандыр арга-ыяш, кат-чимис, эм оъттар үнген черни шилип алганы кадыын экижидип келген өөреникчилерге таарымчалыг. Бо школага Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнардан өөреникчилер кээп турар. Школа тургустунган-ла 10 чыл ашкан. Бо үениң иштинде школаның баазазы элээн быжыккан. Өөредилге материалдары, техниктиг херекселдер, башкы кадрлар-биле школа чылдың-на четче хандыртынып турар.

Школа эрткен өөредилге чылында школаны чаа өөредилге чылынга белеткээр талазы-биле районда шилчиир чоруур кызыл тукту чаалап алган. Бо бүгү школа коллективиниң кызымаккай ажылының херечизи.

Школаның эң кол сорулгазы, маңаа келген кадыы кошкак өөреникчилерниң кадыын быжыглаары, оларны эртемге өөредири. Өөреникчилер эмчи хайгааралынга турар болгаш хүн чурумун эки сагып турар. Арыг агаарга селгүүстеп, чазын, күзүн камгалал эмнерни ижип, янзы-бүрү спортчу оюннар-биле организмин дадыктырып турарлар. Өөреникчилерниң өөредилгезинге, сонуургалынга хамаарыштыр бөлгүмнерни эрттирип, темалыг кежээлер болдуулап турар. Школа коллективинде уран чүүлге, спортка хандыкшылдыг башкылар хөй.

Шуйнуң кадыкшылга школазы чоокку айларда турум электри чырыын ап, телевизорну көрүп эгелээр. Төрээн чуртувустуң Коммунистиг партияның чоннуң амыдырал байдалын экижидер дээш сагыш салыышкынының база бир херечизи ол. Үениң негелдезин ёзугаар башкыларның чуртталга бажыңнарын чаартып, немей тудуп, өөреникчилерге спортзалды кылыры, чоокку чылдарда кончуг чугула айтырыг боор турар.

Школаның девискээринде үнген ыяштарны, кат-чимисти камгалаары бүгүниитиниң херээ. Ынчалза-жок ийи чаңгыс кижилер боттарының эрге-ажыын бодап, ыяштарны кезип, кат-чимисти сыйып каавыткан боор. Ындыг чорукту шуут болдурбас! Өөреникчилер ортузунга бойдус камгалалының талазы-биле ажылды күштелдирип турар. Школада өөреникчилерниң ада-иези-биле ажыл кошкак болганындан чамдык ада-иелер кадыкшылга школазының ажыктыг дузазын чедир билбейн, өөреникчи уругларын бо школаже кандыг-бир чылдагааннар-биле чорутпайн турары шын эвес. Ындыглар келир үеде ажы-төлүнүң кадыын бодаза эки. Маңаа кээп турар өөреникчилерниң кадыкшылынга, өөредилгезинге, ойнап-хөглээринге таарымчалыг байдалды школа коллективи— башкылар, ажылчыннар турузуп, кызып ажылдап турар.

Д. КОК-ООЛ.

ЧОНУНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Валентина Дагба 1975 чылда Кызылдың башкы училищезин доозкаш, төрээн сууру, өөренип чораан школазы Эйлиг-Хемге башкылап келген. Чаа ажылдап келген аныяк башкыга школаның директору белеткел клазынга ажылдаарын сүмелээн. Валентина Кыргысовна чөпшээрешкен, күш-ажылчы базымы ынчаар эгелээн.

Методиканы чаа өөренген, билии шыырак-даа болза, арга-дуржулгазы эвээш аныяк кижиге баштайгы үеде уруглар-биле ажылдаары берге турганы чугаажок.

Тура-соруктуг комсомолчу кыс Валентина үр чылда ажылдап келген башкыларның кичээлдеринге олуржуп, хоочун башкылар школа директору Март-оол Кыргысович Дамдынның, өөредилге эргелекчизи Кечил-оол Опаевич Опуллуң арга-дуржулгазын өөренип тургаш, мурнакчыларның одуруунче кирип, өөрүнүң болгаш ада-иениң хүндүткелин чаалап алган.

Валентина Кыргысовнаның ынчангы өөреникчилери ам үшкү класста. Өөредилге чылының бирги чартыын олар 100 хуу өөредилге-биле дооскан.

Аныяк башкының мындыг бедик түңнелди чедип алырынга кичээл бүрүзүнге хынамчалыг белеткел, өөреникчилерниң ада-иези-биле быжыг харылзаа, методиктиг литератураларны өөренири, билиин доктаамал бедидип турары дузалаан.

Валентина Дагба башкының ортумак эртемин чедип алгаш, ооң-биле кызыгаарлаттынмаан. Ол ам Кызылдың күрүнениң педагогика институдунуң ийиги курузунуң бот-өөредилгелиг студентизи.

Опаашкан ажылынга кызымак аныяк комсомолчу башкы Валентина Кыргысовна суурга херээженнер чөвүлелиниң даргазы. Хөй-ниитиниң бо даалгазын ак сеткилдиг күүседиринге ол база-ла үени тып ап турар. Ооң идепкейлиин, ажыл-ишчизин үнелеп көргеш, суурнуң чону комсомолчу кысты кожээ Советтиң депутадынга депшиткен. Валентина Дагба кожээ Советтиң сессияларынга доктаамал киржип, чоннуң негелде, хомудалдарын аңаа чугаалап, чагыглар күүселдезиниң түңнелдерин соңгукчуларга таныштырып турар.

Эйлиг-Хем суурнуң чурттакчылары, ында школа коллективи дыңнангыр, биче сеткилдиг чаңгыс чер чурттуунга чоргаарланыр болгаш ону хүндүлээр.

О. ДАНГАА.
Улуг-Хем район.

ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ

ЭСТОН ССР. Таллинниң модельдер бажыңының чурукчу-модельерлери херээженнерниң бажыңга кедер хептерин ажылдап кылганнар. Оларның аразында — ажыглаарынга таарымчалыг чүвүрлүг костюмнер, эптиг халаттар, хаас-чараш ансамбльдер бар.

ЧУРУКТА: хөвең-саазын пөстен кылган ансамбль.

Ю. ВЕНДЕЛИННИҢ болгаш А. РУХАДЗЕНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиниказы.

Телевидение

МАРТ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Үе». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — «Буратинонуң делгелгези». 11.35 — «Дүнеки сеанс». Уран-чечен телефильм. 12.20—«Кино аян-чорукчулар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 13.20 — Профтехөөредилгениң (Петрозаводск хоорай) Культура бажыңының ыр болгаш танцыының «Руна» ансамблиниң концерти. 13.45—Медээлер. 13.50 — 16.00—Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.20—«Франциада». Кинопрограмма. 16.45 — «Декабристер дугайында чечен чугаалар». И. Пущин. 17.45—«Москва чоогунуң меридианы». Телеочерк. 18.45 — «С. Прокофьевтиң чогаадылгазы».

КЫЗЫЛДАН

18.45—Телемедээлер. 19.00—«Каратау». Телефильм. 19.15—«Ааяның төвүнде». Дамчыдылга. 19.55 — Телемедээлер. 20.05—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.15 — «Бөгүн делегейде». 20.30 — Совет ырның аныяк күүседикчилериниң концерти. 21.00 — «Алкоголизм». Эмчиниң беседазы. 21.35—«Жан Кристоф». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү сериязы. 22.30 — «Үе». Информастыг программа. 23.05—01.15 — Останкинонуң концерт студиязынга Е. Евтушенконуң поэзия кежээзи. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.45—«Харылзанар, горнистер!» 19.15— «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 20.00 — «Чурук бүрүзүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

20.15—20.50—«Чүнү кылырыл?» Телешии. 2-ги сериязы.

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

Бодум пенсионер болгаш Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң малчыннарынга почта чедирип ажылдап турар мен. Мени Максим Мандалович Чигжит дээр. Бо чылын меңээ улуг аас-кежик таварышкан. Чеден хар назынымның иштинде бо чылын бир-ле дугаарында курорттап чордум.

Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу улуг өртектиг путёвканы эмненип алыры-биле меңээ халас тывыскан. Дүрген ужар самолёттарга элиштир-селиштир олуруп чорааш, Красноярск, Братск хоорайларны таварааш, «Усть-Кут» дээр курортка кончуг дүрген чеде берген мен. Ында чүс-чүс кижилер кадыын эдип, эмненип турар болдулар. Мээң эмчилерим Т. В. Проскурина, С. Ф. Ускова болгаш В. В. Давгань олар кончуг кичээнгейлиг шинчип хүлээп алганнар. Эмчилерден аңгыда сестралар болгаш санитаркалар база бистерни аажок кичээнгейлиг ажаап турганнар. Курорттуң эмчилериниң сагыш човангыр эмнеп турганының ачызында мээң кадыым дыка экижээн. Мурнунда хөрээм аажок дакпыжап чораан болза, мырынай хос апарган-биле дөмей экижидим. Оон ыңай хан базышкының бедиинден база бергедеп чораан мен. Ол база читкен.

Ол курорттуң палаталарының арыг-силиин, удуур-чыдар черниң таарымчалыын, аъш-чемниң экизин магадаан мен. Ында бүгү-ле чүве шупту бар. Радио, телевизор үргүлчү ажылдап турар, клубка кино болгаш өске-даа көөр чүүлдер үргүлчү болуп турар.

Мен ынчаш шак ынчаар качыгдап, аарып чоруур эш-өөрүмнү «Усть-Кут» курортка барып эмнедир болза деп күзээр-дир мен. Оон ыңай мээң кадыымны эдип каан эмчилерге улуу-биле өөрүп четтиргенимни солун дамчыштыр илергейледим.

М. ЧИГЖИТ.

СПОРТ ✻ СПОРТ ■ СПОРТ ■ СПОРТ ■ СПОРТ ■ СПОРТ ✻ СПОРТ

ОЛИМПИАДАЛАРГА КИРЖИЛГЕЗИ

Олимпий оюннарының дугайын чугаалажып тура, бистер шаг-шаанда ук оюннарга херээженнерни киириштирбейн турганын, оларны көрүкчүлер кылдыр безин эрттирбейн турганын сагышка тудар бис. Аңаа ам бүзүрээр арга чок болзажок, ол шынап-ла ындыг турган. Херээжен киржикчилери чок, херээжен гимнастары, херээжен танцычылары чок Олимпиадалар — өң чок чечек-биле дөмей.

Бөгүн янзы-бүрү спорт секцияларында, спортчу маргылдааларда 20 миллион ажыг совет херээженнер хаара туттунган. Ол болза чурттуң бүгү спортчуларының үштүң бир кезээнден хөй боор турар. Спорт удуртулгазынга, спорттуң организас, эртем, башкылаашкын херээнге херээженнерниң ролю база улуг. 100 муң ажыг херээженнер—күш-культура башкылары, тренерлери, оларның саны спорт эмчилериниң, эртемденнериниң аразында хөй (бисте спорт эртеминиң талазы-биле 15 херээжен докторлар, 200 эртем кандидаттары, өөредилге черлериниң 64 кафедра эргелекчилери бар).

Бистиң херээжен спортчуларывыс делегейде база-ла бедик аддар-аттыг. Олар Олимпий оюннарынга ССРЭ-ниң чыынды командаларының чугула кезээ болуп, ук командаларның чедиишкиннеринге эвээш эвес салыышкыннарын киирип турарлар. Чижээ, 1976 чылда Монреальга болган Олимпий оюннарынга бистиң 42 херээжен спортчуларывыс алдын медальдар-биле шаңнатканнар.

ССРЭ-ниң шилиндек командазы Олимпий оюннарынга бир-ле дугаарында 1952 чылда Хельсинкиге киришкен. Ынчан эң баштайгы алдын медальды бистиң командавыстан диск октаар талазы-биле шылгараңгай түңнелди көргүскен Нина Ромашкова (Пономарева) чаалап алган. Оон бээр Олимпий чемпиону деп хүндүлүг атты ССРЭ-ниң 492 төлээлекчилеринге тывыскан. Оларның 128-и херээжен спортчулар боор турар.

Чиик атлетика, гимнастика, спортчу оюннар, хеме эжери, фехтование, хаак маргылдаазы, коньки болгаш фигурлуг чуңгулаашкын чергелиг спорттуң ындыг хевирлеринге совет херээжен спортчулар Олимпиаданың эң хөй алдын медальдарын чаалап алганнар.

Бистиң херээжен чемпионнарывыстың аразында чеди кижи үш Олимпиадага улай-улай шылгараңгай тиилелгени чедип алганнар. Ол болза Полина Астахова, Лариса Латынина болгаш Людмила Турищева, Александра Забелина, Галина Горохова, Татьяна Самусенко болгаш Елена Белова олар-дыр. Эң хөй Олимпий медальдары-биле (18, ооң иштинде 9 алдын медаль-биле) Лариса Латынина шаңнаткан. Лариса үр үе дургузунда гимнастика талазы-биле бистиң херээженнерниң шилиндек командазын баштап келген.

Людмила Турищеваның аддар-ады совет болгаш делегей гимнастиказында канчаар-даа аажок нептеренгей. Ол делегейниң Олимпий комитединиң ордени-биле база шаңнаткан, ол чорук делегей гимнастиказының мурнунга ооң ачы-хавыязын тодаргай херечилеп турар. Ук шаңналга бодунуң үезинде ССРЭ-ниң коньки талазы-биле чемпиону Зоя Миронова база-ла төлептиг болган. Миронова ам медицина доктору, профессор, чамдык ондактарга таварышкан совет-даа, даштыкы-даа спортчуларны чедиишкинниг эмнээш, спортка дедир эгидип берген, делегейде алдар-сураглыг травматолог.

Совет спорттуң сес херээжен төлээлекчилери делегейниң спорт каттыжыышкыннарында янзы-бүрү эрге-дужаалдарны ээлеп чораан, Олимпий шимчээшкинниң улам ыңай-гы хөгжүлдезинге, аңгы-аңгы чурттарның спортчуларының аразында харылзааны быжыглаарынга идиг боор турар.

1980 чылда Москвага болур Олимпиаданың программазынга черге ойнаар хоккей талазы-биле херээженнерниң маргылдаазын киирер деп шиитпирлээн. Ол чаа чүүлдү совет спортчу херээженнер изиг-биле деткээн болгаш аңаа эрес-шудургу белеткенип турарлар. Олар херээженнерниң хоккей оюнунга чаа-чаа талыңакчыларны элээдир тээрзи чугаажок.

Уран гимнастика талазы-биле чараш көрүштүг делегей маргылдаалары совет херээжен спортчуларның бүгү делегейге буянныг салдарын тодаргай херечилеп турар. Спорттуң ол хевири эң баштай бистиң чуртувуска тывылган, оон хөгжүп нептерээн. Амгы үеде ону Олимпий программазынга киирер дугайында айтырыг көдүрлүп турар.

Олимпий программазын калбартыр дугайында саналдар хамыктың мурнуңда делегей спортунуң хөгжүлдези-биле холбашкан, чүге дээрге спорт амгы үеде ниитилел амыдыралында улам улуг черни ээлеп турар. Делегей спортунуң хөгжүлдезинге херээжен спортчуларның киирип турар салыышкыннары хүн бүрү өзүп турар.

Владимир КИРИЛЛЮК,
ПМА-ның корреспондентизи.

КОШКАК ОРГАНИЗАСТААН

ВЛКСМ обкому, республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, ДОСААФ обкому, республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилели ГТО-нуң нормаларының кышкы хевирлерин дужаар республика маргылдаазын эрткен дыштаныр хүннерде организастап эрттирген.

Маргылдааның программазында ГТО-нуң үшкү, дөрткү, бешки чадаларының нормаларын дужаар, тодаргайлаарга, 2, 3, 5 километрлерге хаакка маңнаары, боодалга болгаш гимнастикага мергежилгелер кылыры кирген.

Баштайгы хүн «Тайга» станциязынга хаакка маңнаарының маргылдаазы болган. Оон эртенинде Кызылдың «Херел» спорт залынга гимнастикага мергежилгелер кылыры, а ДОСААФ-тың тиринге боодалга маргылдаазы болган. Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелинде тиилекчилер илерээн. ГТО-нуң үшкү чадазынга херээженнерден «Спартактың» төлээзи Людмила Чебодаева, оолдардан «Динамонуң» спортчузу Николай Ракитин олар бирги черлерни ээлээннер. Дөрткү чадазының бирги бөлүүнге башкы училищезиниң сургуулу Людмила Бушманова, эр улустан «Динамо» спорт ниитилелиниң кежигүнү Евгений Кононов, ийиги бөлүүнге спартакчы Мария Денисова, башкы училищезиниң башкызы Юрий Зырянов олар чемпионнааннар.

Бистиң республиканың хоочун спортчулары Нина Кузьмина биле Владимир Иргашов олар ГТО-нуң бешки чадазынга бирги черлерни бүзүрелдиг-биле чаалап алганнар.

Хоорайның спортчуларының аразынга команда талазы-биле «Динамо» спорт ниитилели, а районнар аразынга болган маргылдаага Эрзин районнуң командазы бирги черлерни ээлээннер.

Мооң мурнунда чылдарда шак мындыг чергелиг маргылдаа Тывага болбаан. Ону бир дугаар организастап эрттиреринге элээн бергедээшкиннер турганы чугаажок. Ынчалза-даа чамдык четпестерни айтыры чугула. Маргылдааның киржикчилери кончуг эвээш, чеди-ле команда киришкен. Планнап турганын ёзугаар алырга Кызылдан безин он хире, а районнар шупту киржир турган. Маргылдааны организастап эрттиргени кончуг кошкак. Ооң чижээнге мындыг чижектерни чугаалаарга-ла четчир. Херээжен хаакчылар 2 километрниң хаак оруунга маңнаар турган, херек кырында 1 км 500 метрниң хаак оруун эрткен, 3 километрниң оруун шын эвес айытканындан аңаа дыка хөй хаакчылар айыткан хемчээлди шын эвес эрткен. Маргылдааның байырлыг хаашкынынга чүгле 30 спортчу келгени четпес. Ынчангаш маргылдааны организастап эрттиргеннер үстүнде четпестерден чогуур түңнелди үндүрери чугула.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: 5 километрниң хаак оруунга эң эки түңнелди көргүскен, спорт мастеринге кандидат Сергей Бабкин (үстүнде); спортчулар хаак оруунче үнер бетинде.

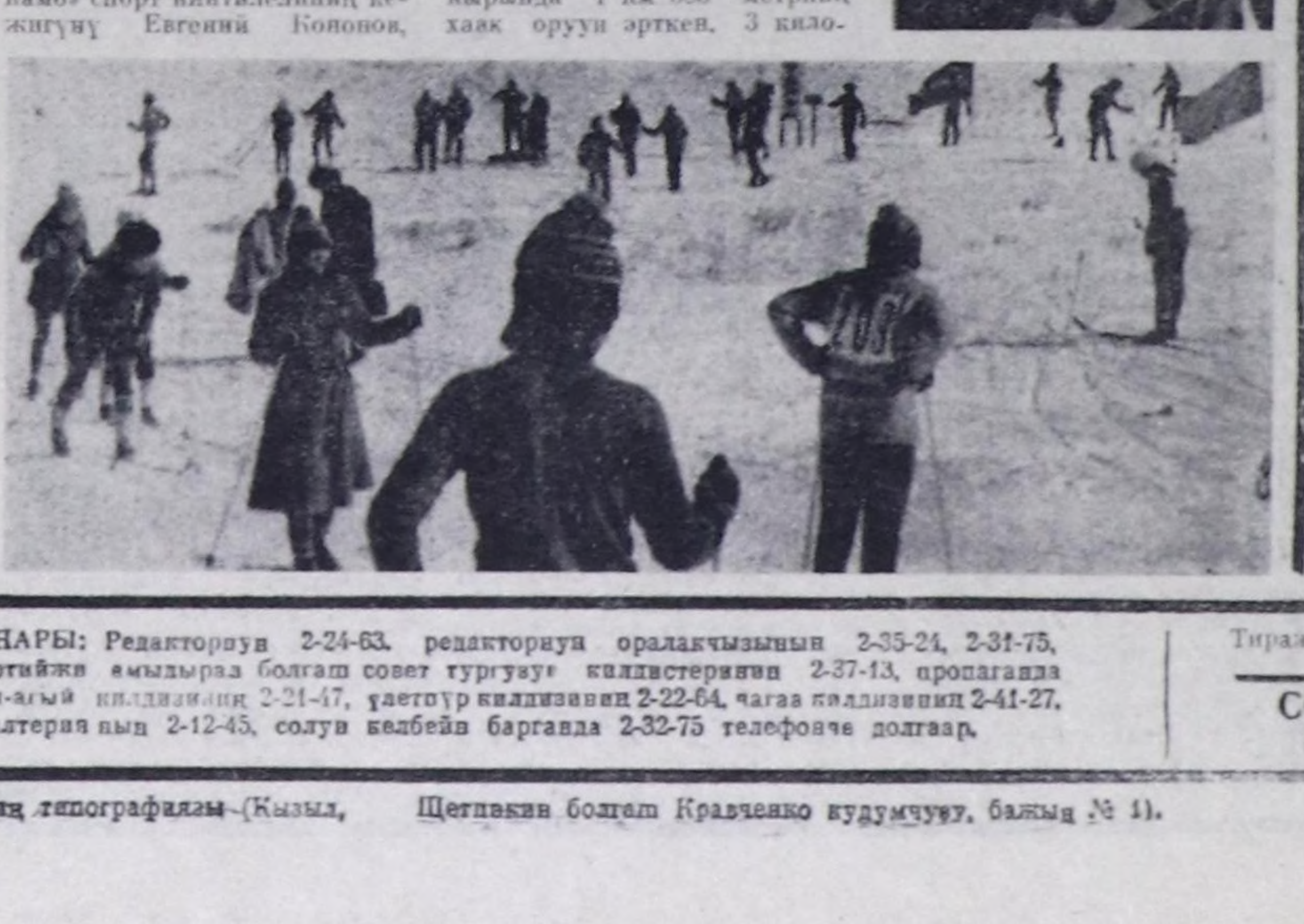

агаар

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—8 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5, чамдык районнарга 7—12 градус соок болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 4—6, дүне 14—16 градус соок.

Республиканың автооруктарынга биче борааннаар, ынчалза-даа оруктуң кострурү эки болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН

КИНО

МАРТ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Динозавр дугайында легенда» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сапыктыг диистиң делегей долгандыр аян-чоруу» 10.00, «Камгаланыры болгаш халдаары» (2-ги сериязы) 11.30, 13.20, 15.10, «Клеопатра» 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пятницкай кудумчузунда шайлаар чер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Салдыг эне» 15.00, 18.40, «Тайга хаанының тончузу» 16.50, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл. Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кожээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун белдейн баргада 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17048. Чагыг № 487

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00134.